

OPIS TROGIRA I NJEGOVA TERITORIJA S KRAJA XVI. STOLJEĆA

Dunja Babić

UDK: (911.375+930.85)(497.5 Trogir)“15“

Izvorni znanstveni rad

Dunja Babić,

Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Matrice hrvatske 15, 21000 Split

dunja.babic@gradst.hr

U Kaptolskom arhivu u Splitu, u fondu ostavštine historičara Ivana Lucića, Bilješke povjesničara Ivana Lucića za njegovo djelo *De Regno Dalmatiae et Croatiae, Indagationum libri V.*, broj 528., čuva se rukopis bez naslova, djelo anonimnog autora pisan talijanskim jezikom. S obzirom na podatke koje donosi, rukopis se može datirati u kraj XVI. vijeka. Na kraju teksta spominje se trogirski knez Dolfino Dofini (1590.- 1593.) kojem se tekst upućuje s preporukom za Ivana Kažotića. Donosi se opis Trogira, njegovog teritorija i pojedinih spomenika, posebno starog mosta koji je povezivao grad s kopnom. Zanimljivi su podaci za sustav straža na tursko- mletačkoj granici koja se prostirala do neposredne blizine samog grada.

Ključne riječi: Trogir, XVI. stoljeće, Dolfin Dofini, teritorij, spomenici, obrana od Turaka

U Kaptolskom arhivu u Splitu, u fondu ostavštine historičara Ivana Lucića pohranjen je jedan rukopis koji ne odgovara rukopisu Ivana Lucića.¹ Rukopis je sačuvan u dva odvojena dijela u svesku broj 528, a ukupno broji

1 Kaptolski arhiv u Splitu, Bilješke povjesničara Ivana Lucića za njegovo djelo *De Regno Dalmatiae et Croatiae, Indagationum libri V.*, 528. Zahvaljujem voditelju Arhiva don Slavku Kovačiću na pomoći u istraživanju Lucićeve ostavštine.

sedam listova naknadno numeriranih brojevima od 183. do 184. te od 201. do 205. Prijepis teksta rukopisa kao i čitave ostavštine Ivana Lucića sačuvan je u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.² Koristili smo i uspoređivali i jedan i drugi rukopis.

Rukopis nema naslova, no odnosi se na opis grada Trogira i njegovog teritorija. Autor nije poznat, međutim očito je da je sastavljen prema konceptu nekog pripadnika iz roda Kažotića. Rukopis ima za cilj, kao se to vidi iz zaključne misli teksta, da se Ivan Kažotić (*Zuanne Casotti*), koji je dao podatke o povijesti i znamenitostima Trogira, preporuči za službu Prečasnoj vlasti (fol.205v.). U kasnije dodanim marginalnim zabilješkama (fol. 201r., 203r. i v.) zapisano je uz spomen crkve sv. Ilije ime sina, Augustina Kažotića (*mio fiolo Augustin Casotti*³), rektora ove crkve. U genealogiji obitelji Kažotić zabilježen je Ivan, sin Alviza, rođen oko 1550., umro 1623. godine, oženjen za Filipu Andreis, a među njihovom djecom naveden je i sin Augustin, svećenik, rođen 1594., umro poslije 1627. godine.⁴ Dakle, najvjerojatnije Ivan Kažotić donosi podatke za ovaj opis Trogira, a kasnije vlastitom rukom dopisuje bilješke o sinu Augustinu, rektoru crkve sv. Ilije. Isto tako u tekstu se apostrofiraju slavni članovi roda Kažotić, biskup Nikola Kažotić i blaženi Augustin Kažotić (183v.).

Suvremenik našeg anonimnog pisca i učena ličnost toga doba u Trogiru bio je Petar Lucić (1550.-1614.), pa smo pomišljali na njega kao autora. Neki podaci iz ovog rukopisa, kao što je legenda o Kvirinu, prvaku Salone, kao i ona o gradnji crkve sv. Marije na trgu, spominju se i u tekstovima (prijepisima) Petra Lucića.⁵ Zanimljivo je da je ovaj rukopis sačuvan

2 Arhiv HAZU, Zbirka prijepisa, br.XXII, Lucius, prijepis rukopisa sačuvan je u knjizi broj 31., listovi 80-86 te u knjizi broj 32, listovi 19-31. Zahvaljujem g. Damiru Karbiću, voditelju Zavoda za povijesne znanosti HAZU, na pomoći i podacima pri obradi ovog arhivskog fonda.

3 Izraz *fiol*, *fiolo* koristio se u venecijanskom govoru i označavao je isto što i sin, *figlio*. „*Fiol*, s.m., voce più padovana, ma usata tal volta anche in Venezia, ed è lo stesso che *Fio* (*figlio*, *figliuolo* e *figliolo*)“: Dizionario del dialetto veneziano di Giuseppe Boerio, Venezia, 1856.

4 Mladen Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir: Muzej grada Trogira, 2006,151.

5 Petar Lucić, *Vartal*, Split: Književni krug, 1990., Hrvoje Morović, *Anonimna splitska kronika*, Split: Izdanja Muzeja grada Splita, 1962., *isti*, “Pjesme Marulićeva epigona Petra Lucića”, u *Sa stranica stranih knjiga*, Split: Matica hrvatska, 1968., Nikica

u ostavštini historičara Ivana Lucića premda nije posebno zanimljiv za srednjovjekovno razdoblje koje je glavna preokupacija istraživanja ovoga velikog historičara. Možda je neki emotivni, obiteljski razlog naveo Ivana Lucića da ovaj rukopis pridruži građi koju je brižno sakupljao.

Rukopis možemo datirati u početak zadnjeg desetljeća XVI. stoljeća. Za takvu dataciju imamo nekoliko sigurnijih naznaka. Prva je spomen pljačke na otoku sv. Mihajla Arhandela (fol.204v.) koja se dogodila, kako autor naznačuje, prije šest godina, odnosno 1585. godine, što bi dakle bila naznaka za godinu 1591. Druga je spomen Dolfina Dolfinija, tadašnjega gradskog kneza koji upravlja Trogirom od 1590. do 1593. godine. Naveden je uz podatke o raspelu iz samostanske crkve sv. Križa na Čiovu (fol.205r.) koji, kako doznajemo, zaslugom ovog kneza treba biti prebačen na novo mjesto. Na jednom mjestu autor se obraća neimenovanom titularu (fol. 183v.), vjerojatno knezu Dolfinu Dolfiniju, kojem obećava poslati kopiju legende o blaženom Ivanu Trogirskom.

Naznaka da rukopis zaista nastaje oko 1591. godine je i spomen kaštel Kamerlenga na samom početku teksta (fol.183r.) za koji autor napominje kako su ga Mlečani podigli prije 170 godine, dakle prvih godina vladanja Trogirom. Naime, gradnja tvrđave zaista je bila jedan od prvih pothvata mletačke vlasti nakon 1420. godine.⁶

U tekstu se na tri mjesta (fol.183v., 184r. i 203v.) spominje gradnja zvonika katedrale koji tada još nije bio dovršen. U tijeku je gradnja dodatka (*gionta*) na koji su već postavljena četiri kipa iz kapele sv. Ivana Trogirskog. Ovaj podatak je zanimljiv iz razloga što se dosad u literaturi smatralo da su četiri kipa apostola, djelo Alessandra Vittorie iz 1559. godine, bila postavljena na zvonik kasnije, u drugoj polovici XVII stoljeća kada se uređuje kapela sv. Ivana i obnavlja zvonik. Gradnja završetka zvonika započeta je za Alvisa Michielija (1588.-1590.), prethodnika Dolfina Dolfinija, a završava se krajem XVI. i prvih godina XVII. stoljeća. U potpunosti je zvonik dovršen godine 1610. kada je na njega postavljen željezni križ.⁷

Kolumbić, "Rukopisni trogirski zbornik latinskih pjesama nastalih od kraja XV do početka XVII stoljeća", *Mogućnosti 10-11* (1980): 1089-1106., Neven Jovanović, "Okvir za pjesmarice i Varia Dalmatica", *Colloquia Maruliana 19* (2010): 5-16.

6 Već krajem lipnja 1420. godine Petar Loredan izdaje naredbe o podizanju tvrđave prema nacrtu majstora Marina. Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Split: Splitski književni krug, 1979., 923-924., Vanja Kovačić, "Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37* (1997/1998): 109-133.

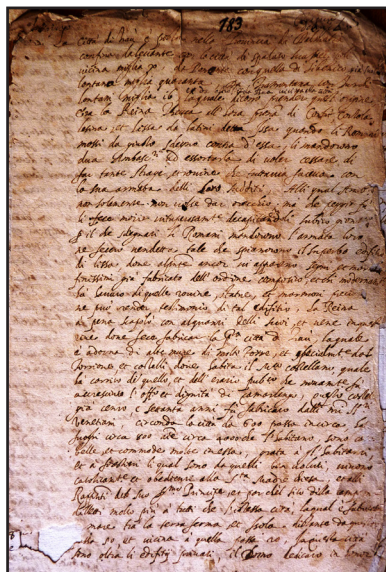
7 „Dodatak zvoniku bi započet prije 1600., a križ je bio dopremljen 1610.“

Rukopis kao cjelina doima se kao nedovršen koncept. Na nekoliko mjesta naknadno su u tekstu i na marginama dopisivani podaci, napomene i ispravci. Nedostaju, kao što smo naglasili, naslov te puno ime i adresa institucije kojoj se autor obraća iako se po svoj prilici radi o podnesku koji je trebao biti upućen knezu Dolfinu Dolfiniju.

Autor je upućen u povijest svoga grada, očituje široku naobrazbu; citira primjerice Plinija, donosi podatke prema Polibiju koji se tiču rane faze Trogira. Autor pokazuje ne samo lokalpatriotski žar već i izrazitu estetsku senzibilnost opisujući katedralu, spominjući umjetnine. Koristi se često superlativima kojima očituje svoju udivljenost. Naglašava bogatstva trogirskog teritorija; plodne zemlje i obilje voda, korisnost mlinova i kamenoloma, hvali gostoprimstvo gradskog stanovništva i marljive zemljoradnike okolnih sela. Osjeća ugođaje i ambijente grada i čitavog kraja, posebno u zanimljivom opisu ambijenta oko starog mosta koji je povezivao grad s kopnom. Njegov tekst blizak je donekle onima koje u svojim izvještajima donose mletački knezovi čija su izlaganja dakako službene naravi bez estetskih eskapada. Zanimljivo je da se usporedba Kaštelanskog zaljeva s jezerom Lago di Garda nalazi i u izvještaju generalnog providura Dalmacije Jakova Foscarinija iz 1572. godine, a slično ga doživljava i trogirski književnik Marko Kažotić (1804.-1842.).⁸

Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1033. U unutrašnjosti katedrale urezan je natpis NUMQAM PRIUS MDXCVIII što naznačuje da katedrala nije mogla biti završena prije 1598. godine. Ivan Delalle, *Trogir- vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Zagreb: Ex libris, 2006., 134. O gradnji završnog kata zvonika katedrale: Radoslav Bužančić, "Dovršetak trogirске katedrale u 17. stoljeću", u *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću*. Split: Književni krug, 2007., 71-92. O djelima Alessandra Vittorie: Vanja Kovačić, "Kipovi Alessandra Vittorije za trogirsku katedralu", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40 (2003.-2004.): 215-238.

8 „... guarda verso levante un golfo fatto da terra ferma et dall' Isola Bua che verso Spalato ha strettissima uscita et a Traù si stringe verso il due ponti che escono della città, è simile a un lago et per li molti castelli sono in terra ferma del territorio di Traù et Spalato tiene molto di quel di Garda.“ Grga Novak, *Commissiones et relationes venetae, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, vol.47, tom IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1964., 19. , Marco Casotti, "Lettere sulla Dalmazia. A Evelina: La città di Traù", *Gazzetta di Zara*, Zara, 1837, 32, 41, 53, 54.

Prvi list rukopisa anonimnog autora iz Kaptolskog arhiva u Splitu (KAS, Bilješke povjesničara Ivana Lucića za njegovo djelo *De Regno Dalmatiae et Croatiae, Indagationum libri V*, 528., f.183)

Vrijeme nastanka teksta obilježeno je dakako prisutnošću Turaka u neposrednoj trogirskoj okolici. Sela u Zagori nalaze se u dvovlašću, pa tako njihovo stanovništvo plaća redovito prihode i Mlečanima i Turcima. Ovakve prilike saznaju se također iz izvješća providura Feriga Nanija iz 1591. godine.⁹ Uskoci, Turci i njihovi podanici spuštaju se do obale i otoka te pljačkaju sela. Na okolnim brdima postavljene su straže pa tako autor prenosi zanimljive opise sistema nadziranja i obrane. Najvažniji je položaj brdo Vlaška, važna točka u simboličkom i strateškom smislu s koje se otvara širok pogled prema zaleđu. Na njoj se nalazila prehistorijska gomila, a danas je ovdje vatrogasna osmatračnica. Opis prilika u ovom kraju nadopunjuje i relacija tadašnjeg kneza Dolfina Dolfinija koji govori o nevoljama koje doživljavaju Morlaci od Turaka, ali i od uskoka; spominje zarobljene turske podanike u Trogiru, mnogobrojne straže, naglašava nedostatan broj vojnika, izvještava kako su i Turci pokušavali sagraditi dvije kule pored sela u Trogirskoj zagori.¹⁰

9 Novak, *Commissiones et relationes*, vol.48, tom V, 1966., 32. O prilikama u selima trogirске Zagore: Vjeko Omašić, *Mletačko-tursko razgraničenje na trogirskom području nakon Ciparskog i Kandijskog rata i njegove posljedice*, Trogir: Muzej grada Trogira, 1971.

10 Novak, *Commissiones et relationes*, vol.48, tom V, 1966., 62-65.

Ovaj rukopis prethodnik je opisa trogirskog teritorija koji je zapisao Dominik Andreis (1586.-1658.).¹¹ Isto tako ovaj naš nepoznati autor osamdesetak godina prije Pavla Andreisa (1610.-1686.) donosi topografiju i popis crkava trogirskog teritorija. Titulari i broj crkava uglavnom se poklapaju s podacima Pavla Andrisa, ipak su oni mnogo sumarniji.¹²

Nakon povijesnog uvoda tekst je grupiran u tematske blokove prema prostornoj situaciji u trogirskom teritoriju.

Autor na početku određuje granice Trogira kojem je najbliži Split, udaljen 10 milja prema istoku, 40 milja prema zapadu je Šibenik koji je, kako piše, nekoć bio podložan Trogiru. Na sjeveru graniči s Turcima na daljinu od 16 milja. Na jugu je blizu grada otok Čiovo.

Potom donosi jedno do sada neuobičajeno tumačenje porijekla Trogira dovodeći ga u vezu s kraljicom Teutom koja je bila gospodarica Krfa, Korčule, Hvara i Visa. Oslanjajući se na Polibija kojeg slobodno interpretira, ali ne citira, donosi poznatu epizodu o rimskim poslanicama kod kraljice koji su tražili da se spriječi gusarstvo, što je ona odbila, dapače dala je pogubiti predstavnike Rima. Tako prema autoru ovog teksta Rimljani razoriše veličanstveno zdanje na Visu od kojeg se vide tek neki slabi tragovi i ruševine. Zatim, stigavši na ove obale, kraljica je dala osnovati Trogir, što ne odgovara povijesnim podacima. Naime, Trogir su kao što je opće poznato osnovali Isejci. Polibije spominje Tragurion u potpuno drugom kontekstu od spomena Teute, no to je valjda našem autoru dalo poticaj da iskroji svoju priču o osnivanju Trogira.¹³

Trogir je okružen zidinama s mnogim kulama. Posebno se ističe kaštel koji autor naziva *torrione* gdje je sjedište gospodina kaštelana. Kaštelan je pak nedavno napredovao do službe kamerlenga. Kaštel je, ima tome 170 godina, sagrađen od Naše mletačke gospode. Grad ima u opsegu 600 kora, otprilike 800 dimova s 4 000 duša.

11 Dominik Andreis, "Rasprava o stjecanju i čuvanju sjevernih granica trogirskog područja", u *Povijest grada Trogira II*. Split: Splitski književni krug, 1978., 379-398.

12 U VII. knjizi svoje Povijesti Pavao Andries opisuje trogirski teritorij; Malo i Veliko polje, Zagoru te naseljene otoke, u VIII. knjizi donosi pak iscrpne podatke o crkvama i njihovim umjetninama, nastanku, graditeljima, rektorima. Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira*, Split: Splitski književni krug, 1978.

13 Polibije, *Historiae*, Trogir (*Tragyrion*): knjiga 32. 18., Teuta (*Teuta*): knjiga 2.4,6,8.

Ovaj demografski podatak donekle se poklapa s onim u izvješću kneza Giovannija Battiste Michielija iz 1590. godine koje u Trogiru, uključujući predgrađe Paskie i ono na otoku Čiovu, broji otprilike 3500 stanovnika.¹⁴

Kuće su lijepe, udobne za stanovnike i strance koji su tu dobrodošli. Svi su katoličke vjere i poslušni svetoj Majci Crkvi i predstavnicima presvijetlog principa. Posebno oduševljava polje, možda još više nego sam grad koji je smješten između kopna i otoka (Čiova). Od Čiova je udaljen 50, a od kopna 20 koraka.

U gradu je osim privatnih kuća katedrala sv. Lovre gdje se čuvaju različite relikvije, među ostalim rebro sv. Lovre i tijelo sv. Ivana, biskupa ovog grada koji je za života učinio mnogobrojna čuda.¹⁵ Ona ni danas ne prestaju i o njima autor obećava neimenovanom adresaru (vjerojatno knezu Dolfinu Dolfiniju) poslati jedan zaseban tekst. U katedrali je kapela s čudotvornim prikazom Bogorodice i 11 kipova pored ona četiri koja su bila podignuta i postavljena na zvonik kojemu se mora napraviti novi dodatak, a poslije će se vratiti na svoje prvo mjesto. Ova kapela je lijepo izgrađena sa svodom od kamena, s nišama u kojima stoje ti kipovi i drugi likovi koje se može usporedit s najljepšima u Rimu. U blizini je propovjedaonica na stupovima i sa svodom, sva u mramoru, djelo dostojno katedrale. U katedrali se čuvaju raskošne različite pozlaćene tkanine kao i one od srebra i svile obložene draguljima. Među ostalim na glavnom oltaru je pala sva od pozlaćenog srebra.¹⁶ Nad oltarom je jedno zdanje, naravno riječ je o ciboriju, sagrađeno od najfinijeg mramora na četiri stupa. Na njemu stoji arhanđel Gabriel koji pozdravlja Bogorodicu. Spominje potom orgulje i

14 U Michielievu izvješću zabilježena je u gradu 1281 osoba, u predgrađu 1046, a na dijelu Čiova preko puta grada 884., zasebno u samostanima bilježi šezdesetak svećenika, redovnika i redovnica te četrdesetak vojnika. Njegov prethodnik, knez Alvise Barbaro, izvještava 1588. godine o gotovo 4 000 duša (1709 u gradu, 1208 u Pasikama te 912 na Čiovu.) Novak, *Commissiones et relationes*, , vol.47, tom IV, 1964., 432, 462.

15 U katedrali je, kako spominju biskupske i apostolske vizitacije, bilo pohranjeno više relikvija sv. Lovre., one do danas sačuvane kasnijeg su datuma. U apostolskoj vizitaciji Agostina Valiera iz godine 1579. zapisano je da se u katedrali čuva relikvijar sv. Lovre položen u tabernakulu. Vatikanski arhiv (dalje.VA), Congr. Vesovie regolari, Visite apostoliche,Traguriensis (V.ap.Trag.) , vol.80, f.33.

16 Palu na glavnom oltaru spominje Valier; "(...)altari maius est consecratu cum pala argentea honorifica". VA, V.ap.Trag., vol.80, f.31. Staru srebrnu palu, danas uništeno, spominje i Lucić, Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1037.

prelijepa korska klupe gdje pobožni kapitul obnaša svoje obavezne molitve s prelijepim glasovima. Crkva je lijepa i prostrana, ima 14 oltara i kapela gdje se svaki dan održava misa, ponekad više puta.¹⁷ Sagrađena je sva od bijelog kamena sa svodom i učvršćena s velikim željezima. U blizini je krstionica s mnogim lijepim kipovima nad vratima, a unutra je sv. Jerolim koji stoji u jednoj pećini, kojeg ocjenjuje kao božanstveni rad. Ulazi u katedralu prelijepi su rad. Među ostalim tu su mramorna vrata donesena iz čuvene Salone od gospodina Kvirina, plemića toga grada koji je dao sazdati katedralu.

Legendu o Kvirinu, jednom od solinskih prvaka, koji vlastitim dobrima daje ponovno podignuti crkvu sv. Lovre u Trogiru, zapisao je autorov suvremenik Petar Lucić u rukopisnom zborniku pjesama nazvanom *Codex Lucianus* prema darovnici iz 503. godine. Kvirnovu oporuku prepisuje i njegov sin Ivan Lucić u svojoj povijesti Trogira, iako dovodi u pitanje vjerodostojnost darovnice.¹⁸ Kod starijih autora ponavljaju se različita domišljanja o portalu katedrale pa tako ni Pavao Andreis ni Ivan Lucić ne spominju njegovog autora majstora Radovana. Zabilježene su također legende kako je trogirski katedrala sagrađena od ruševina Bijaća, a mnogi su autori prenijeli vjerovanje kako je odatle prenesen njezin portal.¹⁹ Zanimljivo je da još u XIX. stoljeću Franjo I. u svojem putopisu bilježi kako je portal sagrađen od ruševina spomenika Salone.²⁰

Autor potom naglašava značenje Nikole Kažotića, biskupa iz Trogira, te blaženog Augustina Kažotića, prvoga zagrebačkog biskupa, koji je zatim

17 Broj oltara se dakako kroz stoljeća mijenjao. Godine 1579. u katedrali je zabilježeno 13 oltara, uključujući i oltare u kapelama, vanjski oltar te onaj mali, *altariolum*, pod propovjedaonicom. VA, V.ap.Trag., vol.80, f.31.-33.

18 Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 85-86, 1079, Cjeloviti tekst oporuke donesen je u radu: Milan Ivanišević, "Trogir u povijesnim izvorima od 438. do 1097. godine", *Mogućnosti* 10-11, (1980): 966-967.

19 Vincenzo Celio-Cega, *La chiesa di Traù*, Spalato, 1855., 20., Filippo Riceputi, *Memorie di cose dalmatiche nella storia della vita di San Giovanni Orsini vescovo di Traù*, Zara, 1864. O ovoj temi vidi: Ljubo Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb, 1930, 150-151., Vjeko Omašić, *Kaštela od prapovijesti do početka XX stoljeća.*, I. dio, Kaštela: Muzej grada Kaštela, 200., 113.

20 „Stolna crkva ima veliko svedeno predvorje, a glavna vrata crkve lijepo su izrađena, pri čemu su upotrijebljene starine dovezene iz Salone. Ivan Pederin, *Njemački putopisi po Dalmaciji*, Split: Logos, 1989., 83.

postao biskup Lucere (*Nocere*) na moru u Apuliji, glasovit i svijetao po svojem životu i čudima. Kako je list rukopisa na tome mjestu uništen, nije posve jasan kontekst u kojem se spominju ove ličnosti.

Zvonik, visok 86 stopa, veoma je lijepo sazdan od bijelog kamena u njemačkom stilu. Sada se priprema kamenje za dodatak visok 5 stopa, što će biti prelijepo zdanje kada bude dovršeno. Započeto je od presvijetlog Alvizea Michielija, nekoć dostojnog kneza ovoga grada. Na to će se zdanje potrošiti više od tri tisuće dukata. Zvona su prelijepa i po veličini i po zvuku. Među njima je jedno koje autor naziva *campana fiamenga* dobavljeno iz Venecije od presvijetlog gospodina kneza Francesca da Mosta, jednako dostojnoga kneza ovog grada. Po veličini i zvuku odgovara onom u San Francesco della Vigna u Veneciji.

Naziv *fiamenga* mogao bi se protumačiti kao iskrivljeni zapis riječi flamsko (pravilno bi bilo *fiamminiga*). Zanimljivo je da u Italiji, u pokrajini Umbriji, nedaleko od Perugia postoji mjestašće koje se naziva Fiamenga, stoga se možda naziv odnosi na porijeklo izrade ovog zvona.²¹

Autor bilježi i druge crkve u gradu. Uz spomen crkve sv. Marije (*Madonna della Piazza*) stavlja napomenu da će prepričati kako je ona sagrađena u doba cara Teodozija, zaslugom Konstancija, potomka Severa Velikoga. Riječ je o legendi koju je također zapisao Petar Lucić u spomenutom latinskom zborniku prema bilješci kanonika Ivana Lucića iz 1511. godine, potom taj tekst donosi i Daniele Farlati.²²

Crkva svetog Nikole od Topnika nalazila se pored gradskih vrata odakle se dolazi na pokretni most prema kopnu. Naime, riječ je o staroj crkvi sv. Lava koja je nosila i naziv sv. Nikole, a potom sv. Barbare zbog oltara koji je, kako se doznaje iz vizitacije Agostina Valiera iz 1579. godine, u vrijeme nastanka rukopisa već postavljen u crkvi. U crkvi se tada okupljala bratovštine topnika.²³

21 Današnje veliko zvono katedrale nosi natpis na starofrancuskom jeziku koji napominje kako je ono saliveno 1629. godine od Gaillarda iz Lorraine. Delalle, *Trogir*, 135. Pridjev *fiamenga* podsjeća također na riječ *fiammenat* kojim se još i danas u trogirskom govoru naziva neka posebna zvonjava, što se pak može dovesti u vezu s rječju *fiamma*-plamen, odnosno zvonjava koja upozorava na požare.

22 Daniele Farlati, *Trogirski biskupi* Split: Književni krug, 2010., 61., Ivanišević, "Trogir u povijesnim izvorima", 968-969., Morović, *Anonimna splitska kronika*, 5.

23 Crkva je u XVII. stoljeću bila preuređena u skladište baruta. Lucić, *Povijesna*

S pokretnog drvenog dijela mosta prelazi se na dugi, visoki i široki zid sagrađen nad 10 lukova, a preko njega stiže se na pokrivenu terasu u obliku paviljona na 6 stupova. To je prelijepo mjesto gdje se ljeti ljudi skupljaju radi obrane od vrućine. Ovo zadnje naziva se klobuk (capello). Izraz capello koristi i Pavao Andreis, što je inače naziv za građevine u obliku kupole.²⁴ S tog mjesta prema istoku pruža se pogled na Alpe Mosora, Poljica, Omiš, na tvrđave u Klisu i Solinu, tada pod vlašću Turaka, na zapadu se otvara pogled na Drvenik (Zirona) i Ploču (Pianca), Lovrečinu te Jelinak.

Toponim Lovrečina, kojeg autor označava kao *porta di terraferma*, locira se oko istaka Jelinak koji označava ulaz u Marinski zaljev. Pavao Andries spominje Lovrećinski rt, gdje stanovnici sela Marine imaju neke kućerke i dvorišta za smještaj svojih životinja. Ivan Lucić pak smatra da je naziv Lovrečina izveden od antičkog naselja Loran smještenog oko sela Marine.²⁵

Pred mostom se prostire prelijepa, uvijek zelena ravnica duga možda 200 koraka i 30 široka. Tu se šeće kako bi se uhvatilo svježine. Nasuprot tomu, prema strani od bure jedan je lijepi i duboki bunar iz kojeg uvijek izvire voda. Iako malo tvrda, ima je u obilju, najkorisnija je za grad, ali i za brodovlje jer može trajati čitava dva mjeseca a da se ne pokvari.

Riječ je dakako o bunaru Dobrić koji je obilovao vodom zbog bujica koje tu izvire pa je stoljećima bio glavni izvor vode za gradske stanovnike kao i one na Čiovu. Ipak ta voda nije bila najbolje kvalitete, pa tako i liječnik Jakov Mirković početkom XIX. stoljeća opisujući higijenske prilike

svjedočanstva, 1041., Andreis, *Povijest*, 334., Milan Ivanišević, "Crkva sv. Leona u Trogiru", *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 4/5 (1978/1979.): 277-282. Kod Valiera stoji zapisano: "...ecc. S.Nicolai apud portam civitatis, ..., cum altare Sta. Barbara, confratribus bombarderis", VA, V.ap.Trag., vol.80, f.31. Smatra se da je oltar sv. Barbare prenesen iz obližnje crkve sv. Barbare na Travarici. Mladen Andreis, "Birači rektora crkve sv. Barbare u Trogiru", *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 18, (2002.,): 161-237.

24 Stari kopneni most srušen je 1647. godine u vrijeme Kandijskog rata. Rušenju mosta svjedočio je i Pavao Andreis koji donosi najiscrpniji opis mosta; Andreis, *Povijest*, 269., Spominje ga i Lucić, Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 69. O povijesti trogirskih mostova: Ivo Babić, "Stari trogirski mostovi", u *Luke istočnog Jadrana*, Orebić: Zaklada dr Cvito Fisković Orebić, 2006., 155-182.

25 Andreis, *Povijest*, 277., Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 77.

u Trogiru, napominje kako je ova voda pomalo teška, slankasta i zasićena mineralima.²⁶

Podalje od bunara Dobrić jedna je natkrivena kuća gdje se mogu skloniti od kiše oni koji naiđu na zatvoren grad. Riječ je o kući za Zagorce, zvanj kuća Morlaka (*casa dei Morlachi*), koju spominje i Pavao Andreis.²⁷ Istočno od ove ravnice nalazi se jedno jezero, a na zapadu bunar; oba služe za napajanje stoke.²⁸ Na toj ravnici vide se prekrasni i veoma ugodni vrtovi, voćnjaci i zdenci. U blizini su solane gdje se za Njegovu presvijetlost svaku godinu bere sol, iako ne baš u velikoj količini.

Autorov suvremenik providur Ferigo Nani također naglašava da je korist od ovih solana toliko slaba da bi ih bilo bolje zatvoriti i pretvoriti u vrtove.²⁹ Inače cijeli ovaj prostor na kopnu pred gradom bio je prekriven vrtovima, perivojima i vinogradima među kojima je stajala crkva sv. Barbare i ona posvećena sv. Jurju, *priljubljena uz vrt Zuanea Buffalisa*. Vrtovi se spominju u brojnim srednjovjekovnim dokumentnima, a vjerojatno je i čitav predio nosio naziv Vrtal (*Orto, Horto*).³⁰

26 Državni arhiv u Splitu (DAS), Miscellanea, Fond Ivčević, *Memoria sull'aria e acqua di Traù e sulla causa piu probabile delle febbri intermittenti nuove nel Litorale dalmatico. Opera dell'Estimo Medico dr.Giacomo Mirković, Traù addi, 3.ottobre 1802.*, Ivo Babić, "Prilike u Trogiru početkom XIX. stoljeća prema podnesku doktora Jakova Mirkovića", u *Hrvati i Ilirske pokrajine (1805.-1813.)*, zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Ilirskih provincija, Zagreb: HAZU, 2010., 409-418.

27 Andreis, *Povijest*, 269.

28 Riječ je o bari (lokvi) koja je nekoć postojala istočno od mosta prema kojoj se ovo područje naziva Lokvice, stari toponim kojeg bilježe još srednjovjekovni dokumenti. Lucić, *Povjesna svjedočanstva*, 1049.

29 „Si ritrouano anco alcune poche saline uicine alla Città, quali reendono tenuissimo utile, et causano possiamo dire, risulteria di molto benefico à quei habitanti, come anco al publico il ruinarle affatto riducendo quei terreni int anti horti, si come è sommamente desiderato da tutte quelli genti. Novak, *Commissiones et relationes* vol. 48, tom V, 1966., 32. Solane su se nalazile na kopnenom dijelu nasuprot gradu. Na njih podsjeća današnji naziv tog predjela Soline. Trogirske solane se spominju još od srednjeg vijeka, a nekoć su se nalazile i na području Pantana te na Čiovu, negdje uz obale uvale Saldun.

30 To je prostor današnjih Solina, Travarice i Lokvica koji je još donedavno zadržao ovkva obilježja. Andries spominje crkvu sv. Jurja *priljubljenu uz vrt Zuanea Buffalisa*. Andreis, *Povijest*, 269. U prijepisima dokumenata XV. stoljeća crkva sv. Barbare bilježi

Polje koje slijedi nasuprot gradu naziva se Malo polje. Dugo je tri milje, široko jednu milju. Sa istoka, sjevera i zapada okruženo je visokim brdima, pravim zidovima koji služe kao obrana od neprijateljskih napada u vrijeme rata. Navode se potom crkve u polju, uz crkve Gospe od Demunta (*Sta. Maria de Monte*) dopisano je kako se u blizini nalazi kula (*castelletto*) u vlasništvu kapetana Jakova Kažotića (*Giacomo Casotti*).

Pretpostavljajući da je Jakov autorov suvremenik, u genealogiji Kažotića mogli bismo ga identificirati s Jakovom, rođenim oko 1548., umrlim poslije 1597., oženjenim za Katarinu Celio Doroteo ili pak Jakovom (oko 1538.-1624.), oženjenim za Franku Petrović.³¹ Dakle, zahvaljujući ovom tekstu, uspijevamo doznati vlasnika postojeće vrlo slikovite kule, zvane *Turska kula*, s podnožjem nadzidanim na hridinama. Ovakvih malih utvrda koje su pripadale pojedincima, bratovštinama ili crkvi bilo je mnogo, služile su za nadzor okolnih vrtova i plodnih polja. Pavao Andreis slikovito opsuje da su te kule kao i spomenuti vrtovi *služili za nasladu i ures one strane*.³²

U Malom polju, na predjelu Sudanel, uz crkvu sv. Danijela, autor je zabilježio još jednu kulu koja nije danas sačuvana. Naziva je također *castelletto*, a spominje ju i Pavao Andreis kao kulu u kojoj su bili smješteni čuvari da bdiju nad poljima.³³

se kao *ecclesia Sancte Barbare in hortis*, odnosno *ecclesia Sancte Barbare de hortis Tragurii*., Andreis, "Birači rektora", 161-237. Toponim Vrtal, na hrvatskom jeziku, zabilježen je u jednom dokumentu iz 1271. godine. Miho Barada, *Trogirski spomenici*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1948, 224. U rukopisu iz 1470. godine o opremanju galije soprakomita Jakova Andreisa spominju se četiri predjela u trogirskom distriktu: grad (*citta*), predgrađe (*borgo*), otok Čiovo (*isola*) te Vrtal (*orto*). Cjeloviti tekst je donesen u članku: Vjeko Omašić, "Opremanje galije soprakomita Jakova Andreisa godina 1470.", u *Fiskovićev zbornik II*, 1980., 86-106.

31 Andreis, *Trogirsko plemstvo*, 145-156.

32 Andreis, *Povijest*, 267.

33 Andreis, *Povijest*, 347.

Slika 2.- Kula kapetana Jakova Kažotića u Malom polju, pod brdom Krban, nedaleko od Trogira

Nastavljajući popis crkava u Malom polju, uz spomen crkve sv. Ilije (S.Elia) na margini je umetnuta sljedeća bilješka: „Prečasni gospodin Augustin Kažotić, moj sin (fiolo), bio je izabran 1620. godine, malo poslije smrti prečasnog gospodina M. Cigolina, natječući se za beneficij rečene crkve, isto tako (?) za beneficij sv. Barbare, nedugo iza smrti prečasnog Ivana Kvaraka koji je umro 13. veljače 1617. godine.“ Naime, nad crkvom sv. Barbare pravo patronata imali su članovi obitelji Kažotić kao potomci osnivača. U popisu birača rektora ove crkve iz 1570. godine među brojnim predstavnicima obitelji Kažotić prisutan je i naš Ivan Kažotić uz svojeg oca Alviza te braću i sestre. Na istom popisu zabilježen je i spomenuti Ivan Kvarko, kanonik (1585.-1617), zajedno s drugim predstavnicima svojega roda. Kasnije će on biti izabran za rektora ove crkve, a nakon njegove smrti 1617. godine nastaje prijemor zapisan u jednom dokumentu sačuvanom u Arhivu Trogira u Zadru prema kojem braća Ivan i Jerolim Kažotić osporavaju izbor Marina Cege upozoravajući na nezakonitost glasova koje je prikupio. Dakle, u navedenoj marginalnoj bilješci Ivan Kažotić ponosno bilježi kako je 1620. godine, nakon smrti spomenutog kanonika Cege

(Cigolina) , napokon uspio postaviti svojeg sina Augustina za rektora ove crkve.³⁴

Za Malo polje kaže da je prelijepa izgleda. Kada se popne na jedno od tih brežuljka, otvaraju se lijepi pogledi, ali najbolji je pristup na brežuljak koji je nasuprot gradu. Kada se od grada obalom krene jednu milju prema istoku, stiže se do mlinova, koji ne služe samo gradu već gotovo cijeloj Dalmaciji, posebno zimi kad obiluju vodom, dok je ljeti ponekad nema dovoljno. Voda je loše kvalitete, nagriza kamen, željezo, drvo, vapnenac pa i osobe.³⁵ Izvire pod brdom Krban, a te su podzemne vode posebno bogate za jesenskih kiša. Mlinovi su uređeni od presvijetlog kneza Bernarda Contarinija 1505. godine, tada dostojnog rektora koji je također dao urediti straže na okolnim brdima čije točno mjesto, piše naš autor, ne smije opisati. Za presvijetlog kneza Marina i presvijetlog kneza da Mosta, nekoć dostojnih knezova ovog grada, mlinovima je dodano novo zdanje. Poduzeli su i radove na staroj kuli koja je popravljena za presvijetlog knez Barbara. Mlinovi su vlasništvo Njegove Presvijetlosti.

Još u XIII stoljeću spominju se komunalni mlinovi na širem predjelu oko današnjih mlinica nazvanom Blato/Pantan. Na mjestu pod Krbanom gdje u obilju izvire voda, ali neujednačene količine tijekom godišnjih doba, što kao nedostatak napominje i P.Andreis, knez Bernardo Contarini (1505.-1509) prvi započinje gradnju postojećeg zdanja, što dosad u literaturi nije bio poznato. Ovaj podatak potvrđuje jedan natpis koji je bio tek marginalno spomenut kod Cvite Fiskovića s netočnim navodom da se radi o natpisu naknadno prenesenom iz grada, a koji se prema istom autoru odnosio na popravak gradskih zidina. Taj je natpis u međuvremenu ukraden, no sačuvana je fotografija objavljena u katalogu izložbe o mlinicama na Pantanu. Po toj fotografiji donosimo krnji tekst natpisa koji je bio prelomljen u dva dijela.³⁶

34 Andreis, *Trogirsko plemstvo*, 257., Dijelovi teksta spora iz 1617. godine doneseni su u članku: Andreis, "Birači rektora", 161-237.

35 Već smo spomenuli zabilješke liječnika Mirkovića (1748.-1824.) o slaboj kvaliteti voda oko Trogira. Baveći se pitanjem voda i močvara te njihovu utjecaju na zdravlje kao i biljni i životinjski svijet, posebnu pažnju obratio je Pantanu. Vidi bilješku 26.

36 Fotografija natpisa objavljena je u katalogu: Nada Duić-Kowalsky, Bruno Diklić, *Pantan- fortified renesance mills*, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1998. Cvito Fisković spominje oštećenu kamenu ploču nedavno donesenu u Mlinicu „na kojoj natpis spominje učvršćenje grada izvedeno nastojanjem gradskog kneza Ber-

[...] (S?)IVM [vr vel or]RBIS HAEC VNIV(er)SIS LAVR(e)DAN /

[...]OB P(ri)NCIPLI CHRISTIANISSIM(o) LEONA(r)DO /

[...Tra]GVRIJ. GENIO BERNARDINI MAGIST /

[ra]TVS DIVO (U?!)N QVITVM CONTARENI /

[...]N P(er)FECTA. M.DV IJ. IJ IDVS OCTOBRIS

Dakle, natpis spominje dužda Leonarda Loredana (1501.-1521.) uobičajenim atributom kršćanskog vladara te kneza Bernarda Contarinija s datumom 15. listopada 1509. godine.

Pripadnici roda Vitturi 1520. godine također dobivaju dozvolu za gradnju četiriju mlinova na kraljevskom zemljištu na Pantanu. Tijekom XVI. stoljeća, a posebno krajem stoljeća u vrijeme spomenutih knezova Tome Marina (1581.-1582.), Franje da Mosta (1582.-1585.) i Alvizea Barbara (1585.-1588.) dograđivana je i popravljana postojeća kula koju je trebao učvrstiti da je Turci ne bi oštetili. Iz Venecije su bile upućivane naredbe da se sagradi još osam mlinova. Naime, trebalo je omogućiti dobar rad mlinica kako bi se spriječilo da stanovništvo odlazi mljeti žito na tursko područje. U tom smislu natpis Tome Marina iz 1582. godine, kako i naš autor naglašava, da ne služe samo Trogiranima već cijeloj Dalmaciji odnosno za opću korist pokrajine.³⁷

Dalje na istoku slijedi Veliko polje, dugo 6 milja, široko na zapadu 4, a na istoku 3 milje, nastavlja se prema istoku dvije milje do kaštel Cambija, granice sa Splitom. Na obali ovog polja mnogi su kašteli, izgrađeni nedugo nakon pustošenja i nasilja nad selima smještenim pod brdima. Prvi od tih kaštela je onaj gospodina Koriolana Čipika, kojeg naziva izumiteljem (*inventore*), veoma učena čovjeka koji bijaše također kapetan trogirske ga-

narda Contarinija 1507. godine.“ Cvito Fisković, „O trogirskim mlinicama u povodu njihove nove namjene“, *Radovan-časopis društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira*, 2 (1998): 67, bilješka 43. Transkripciju natpisa dugujemo mr. Vedrani Delonga.

37 Natpis koji spominje Vitturie sačuvan je u benediktinskom samostanu sv. Nikole u Trogiru. Tekst natpisa donesen je u članku Cvite Fiskovića: Cvito Fisković, „Samostan i crkva Benediktinki u Trogiru“, *Život s crkvom* 4-5 (1939): 204-211. Mlinicama i području Pantana posvećen je spomenuti, tematski broj časopisa Radovan koji okuplja niz članaka povijesne, arhitektonske i ekološke problematike. Časopis *Radovan*, 3 (2005.) Prijevod natpisa kneza Tome Marina; Babić, *Prostor*, 179.

lije pod presvijetlim principom Mocenigom i koji je napisao na latinskom jedno prelijepo djelo *De bello asiatico*. Sagrađio je kaštel koji se s razlogom naziva Stari. Taj kaštel je prostran i ugodan te nedavno poljepšan novim zdanjem na istočnoj strani koje su poduzeli gospoda Ivan i Franjo, braća Ćipiko. Oni veoma mnogo ulažu u jednu palaču koja će njihovom vještinom vrlo brzo biti dovršena.

Naime, ova napomena odnosi se na obnovu Koriolanovog kaštela koji poduzima prvo Alvize Ćipiko, junak Lepantske bitke, 1580. godine nakon što je za vrijeme Ciparskog rata čitavo selo bilo spaljeno. Potom, početkom XVII stoljeća braća Ivan i Franjo završavaju preuređenje kada ponovno grade kulu koja postaje njihovo stalno boravište.³⁸

Nabrajaju se zatim drugi kašteli: istiće Stafileoov započet ima tome 30 godine od braće ovog roda i kad se dovrši bit će jedan od najljepših na ovoj obali. Podatak se najvjerojatnije odnosi na pothvate koje su poduzeli braća Ivan i Jakov, sinovi Stjepana Stafilea, kojima otac ostavlja kaštel, kako spominje natpis iz 1508. godine postavljen nad ulazom. Kako sinovi Stjepana Stafilea umiru bez muških nasljednika, kaštel sa selom kao i patronatska prava izbora župnika pored ostalih nasljeđuju i pripadnici obitelji Kažotić, što može biti razlogom zašto autor posebno naglašava ljepotu ovog zdanja, dok ostale kaštele tek navodi bez dodatnih komentara.³⁹

38 O preuređenju Korioloanova kaštela vijesti donosi Pavao Ćipiko u svom rukopisu iz 1708. godine. Joško Belamarić, "Nota za Tripuna Bokanića i Koriolanoviće", u *Studije iz srednjovjekovne i renesanse umjetnosti na Jadranu*, Split: Književni krug, 2001., 463-485, D.F. Karaman, "Castel Vecchio", *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, god. XX, (1897):44-48. Vjeko Omašić, *Kaštela*, 152-157., Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Kaštel Novi: Zavičajni muzej Kaštela, 1991.,128, 155-164., Katja Marasović, "Prostorni razvoj Kaštel Ćipika u Kaštel-Starom", *Kaštelanski zbornik* 1,(1987.), 69,72.

39 Natpis iz 1508. godine postavljen nad ulaznim vratima spominje i sina Petra koji je kasnije stradao u obrani kaštela. Stjepan Satafileo, koji je dobio dozvolu za gradnju kaštela 1501. godine, umire 1519. godine pa njegovim nasljednicima zasigurno ostaju opsežni radovi dovršenja i popravka kaštela koji je kao i drugi kašteli pretrpio pljačkanja i uništenja tijekom XVI. stoljeća. D.F.Karaman, "Castel Stafileo", *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, god. XII, (1889): 138-143., Omašić, *Kaštela*, 158-163, Babić, *Prostor*, 155-156., 165-166., Katja Marasović, *Kaštelanski kašteli*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001.

Autor donosi podatak o 3 tisuće stanovnika koji su inače veoma ratoborni i sposobni u ratarskim djelatnostima. Uspoređujući ovaj broj sa zabilježskom o 2300 stanovnika u naseljima oko trogirskih kaštela u gotovo suvremenom izvješću kneza Michielia (1590. godine), čini se da autor i ovdje pomalo preuveličava demografski sliku svog kraja.⁴⁰

Prostor Velikog polja, kao i onaj Malog polja, često u doba rata brane visoka brda kada prijete Turci iz solinske luke ujedinjeni s Klišanima. Za vrijeme prošlog rata ovaj je prostor obranjen uz pomoći sv. Ivana i zahvaljujući vrijednim kapetanima Petru Radošu, sada Presvijetlom gubernatoru konjice u Kandiji, i njegovu bratu Ivanu upućenom posadi tog kraljevstva s 50 konja.

Podvige Petra Radoša, jednog od četiriju kapetana trogirске konjice, hvali i Pavao Andreis, a kasnije saznajemo da su braća Petar i Ivan kao plemeniti vitezovi nagrađeni primanjem u Vijeće.⁴¹

Polja su dobro obrađena, obiluju kruhom, vinom, uljem i ostalim plodovima. Na dobrobit su gradu, osim prošle godine kada je bila silna oskudica koju će još osjetiti potomstvo.

Po dolasku na službu u Trogir 1590. godine knez Dolfin Dolfini također bilježi kako je zatekao tu izuzetno tešku oskudicu kakvu stanovništvo ne pamti.⁴²

Nabrajaju se zatim crkve u Velikom polju. Pored tih crkava sagrađene su blizu spomenutih kaštela crkve za ugodu i pobožnost stanovnika. Na brdima su mnoge male kule sagrađene od gospodina kneza Bernarda Conatrinija, muža dobre uspomene. Ovdje po danu stoje stražari nadzirući neprijatelje iza brda kako ne bi napravili kakvu štetu stanovnicima rečenih kaštela. Oni pak često tamo odlaze zbog neke trgovine, obrađivanja zemlje, drva ili trave.

Mala cilindrična kula sačuvana na uzvisini uz crkvu sv. Mihovila iznad Kaštel Kambelovca, na lokalitetu Lažani, jedna je od brojnih kula podi-

40 Podaci o pučanstvu kaštela u izvješću Giovannia Battiste Michielia; Novak, *Commissiones et relationes*, vol.47, tom IV, 1964., 462.

41 Andreis, *Povijest*, 231, 369.

42 „Feci l'entrata a quel reggimento Il (sic!) mese di settembre 1590: el qual anno fu di tanta penuria di biauue, che p. comune opinione non si prouò ugal strettezza. Novak, *Commissiones et relationes*, vol.48, tom V, 1966, 62.

gnutih na Kozjaku koje su nadzirale naselja pred kaštelima. Na vrhovima drugih brda trogirskog teritorija također su se organizirale straže kako bi se pravovremeno slale obavijesti o kakvom upadu ili pljački.⁴³

Cijeli teritorij dug je oko 26 milja, širok 16, uključujući i prostor iza brda gdje su mnoga sela Njegove preuzvišenosti i pojedine gospode. Naseļjavaju ih i obrađuju Morlaci podložni i Njegovoj prevedrosti, ali i gospođinu Turku. To stanovništvo plaća šestinu za tetratik (porez na zemļjišta) i kako naznačuje autor, kad bi Bog dao, ubirala bi se desetina. Nabraja sela u Zagori.

Za doline u tim selima piše da su lijepe, plodne, bogate žitom i korisne za ispašu, ali Turci i uskoci im često čine štetu tako da im je sudbina, piše duhovito, kao brod između Scile i Haribde.

Slijedi zatim opis zapadne strane Malog polja gdje je naselje koje treba biti branjeno jednom kulom koju je namjeravao sagraditi gospođin Giacomo Rotondo. Selu je dao ime Seget, a u blizini su mu dva brda; Vlaška i brdo sv. Ilije.⁴⁴ Na ovom brdu je crkva sv. Ilije uz koju opet stoji zabilješka kako se crkvom koristio uzvišeni „gospođin Augustin Kažotić, moj sin“ (*mio fiolo*).

Na brdu Vlaška drži se straža koja ima obavezu promatrati prostor iza brda i nadzirati ravnicu zvanu Mezlina (*Meclina*). S ovog položaja promatra se i straža u kuli na Smokvici koja daje znak opasnosti hicem iz artiljerije.⁴⁵ Na taj znak straža s vrha brda daje gradu signal s dvjema gra-

43 Andreis, *Povijest*, 209.-210., Babić, *Prostor*, 174., Tomislav Marasović, *Dalmatia praeromanica : ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji*, Split : Književni krug, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika ; Zagreb : Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 2008.

44 Trogirski plemić Jakov Rotondo dobio je 1564. godine od kneza dozvolu za gradnju kaštela. O Segetu: Cvito Fisković, „Segetski spomenici“, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LVI-LIX/2* (1954-1957): 213.-232.

45 Mezlina ili Meslina naziva se područje na prilazu prema Zagori, na prostoru današnjeg Gornjeg Segeta koje Trogir posjeduje još od srednjeg vijeka. Spominju se tako mnoga polja, pašnjaci i zemļjišta u Mezlini, a stanovništvo Segeta tijekom XVI. i XVII. vijeka tu gradi torove za stoku i skromne kuće u suhozidu iako mletačka vlast u više navrata traži da se one poruše zbog nesigurnosti ovog položaja. Smokvica je staro, danas nestalo srednjovjekovno selo, također u širem području današnjeg Segeta Gornjeg. U vrijeme ratova s Turcima važan je strateški položaj pa se tu gradi kula koja se spominje i u izvješćima mletačkih knezova; Giovanni Battista Michieli ističe važnost ove kule ko-

nama, zato što je to znak koji ne mogu čuti protivnici. Uočivši ga, kaplar brzo prenosi informacije knezu koji potom naređuje da se puca iz malog topa (maškule). Kaplar prenosi naređenje zapovjedniku topništva koji tada opali iz topa nakon čega se čitava konjica od 38 konjanika uputi prema položaju odakle je znak poslan. Čim straža na brdu čuje hitac, vraća grane na svoje mjesto. Ako kaplar nije primijetio znak granama, šalje znak hicem iz male maškule. Konjica na taj znak izlazi, upućuje se prema unutrašnjosti na dobrobit stanovnika koji su često bili uznemirivani od lupeža, Martolozza i drugih turskih podanika. Bilo je često potrebno slijediti ih do njihovih sela udaljenih jedan dan jahanja; ponekad su otimali plijen od neprijatelja i ubijali su njihove robove te uzimali njihova oruđa.

Na padini brda sv. Ilije (ovdje ponovno stoji marginalna zabilješka o Augustinu Kažotiću, rektoru crkve sv. Ilije) nalazi se kamenolom vrlo važan još u rimsko doba. U tom su kamenolomu, prema autorovoj fantaziji, u doba kad je cvjetalo Rimsko Carstvo radile tisuće robova. S morske obale udaljene jednu milju kamene se blokove prenosilo sve do luke u Ostiji. Potom autor donosi krivo naveden citat iz Plinija o trogirskom kamenu. Naime Plinijev navod „Tragurium civium Romanorum marmore notum“ interpretira kao „Tragurium Romanis“, dakle Trogir- rimski grad, umjesto kao grad koji uživa rimsko građansko pravo.⁴⁶ Spominje i ostale kamenolome u trogirskom kraju; one mnogobrojne u Voluji kod Vinišća te posebno ističe stari kamenolom na otoku Čiovu gdje se sada vadi kamenje za zvonik.⁴⁷

joj je prijetila turska opsada. Novak, *Commissiones et relationes*, vol.47, tom IV, 1964., 456., Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 117-118., 120., 391., Andreis, *Povijest*, 255, 277. Selo Smokvicu treba razlikovati od otočica Vela i Mala Smokva/Smokvica (*Fico, Figo*) nedaleko od Rogoznice na zapadnom rubu trogirskog teritorija, o kojima govori Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 705-706.

46 Plinius, *Naturalis historia*, knjiga III, glava 141

47 Na Čiovu je postojalo više kamenoloma, a najznačajniji je bio onaj na istočnom rtu otoka. Kvalitetu i raznolikost čiovskog kamena posebno ističe Alberto Fortis. Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Split: Marjan tisak, 2004., 154- 163. O kamenolomima u Voluji te o kamenu viniškog kraja: Ivan Pažanin, „Kamenolomi i kamenarska kultura Vinišća Duknovičeva zavičaja“, u *Ivan Duknović i njegovo doba*, Trogir: Muzej grada Trogira, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 213-130.

Blizu kule Rotondo spominje i kulu Statileo koja je bila vrlo korisna u vrijeme prošlog rata kada je mnogo puta služila kao pribežište.⁴⁸ Cijeli taj teritorij, piše, bio je u prošlom ratu zaštićen i pošteđen zahvaljujući Gospodinu Bogu te je bio najbolje obrađen u Dalmaciji.

Opis nastavlja prema zapadu pa spominje lijepu dolinu udaljenu 6 milja od grada kojoj je u središtu jedna kula smještena pored sela u vlasništvu prečasnog monsinjora biskupa grada Trogira. To selo ima možda preko sto dimova. Stanovnici su inače vrlo mirne naravi poput pustinjaka, ali u ratno doba postaju vrijedni vojnici u borbi protiv neprijatelja koje mnogo puta pobjeđuju. Tamo su lijepa polja i stoke je u obilju. Ovaj kraj naziva se Bosiljina, mala Pulja. Proizvodi se malo vina, ulja nedostaje, u okolnom kraju sijeku se drva za prodaju što ovim stanovnicama donosi dosta koristi.

Spomenuto selo u vlasništvu biskupa jest današnje selo Marina koje se nekoć nazivalo Bosiljina (*Castel Bossiglina*) ili Drid prema obližnjem brdu koje bdije nad Marinskim zaljevom. Unutar zidina pred kaštelom s citadelom sagrađenim početkom XVI. stoljeća okuplja se razasuto okolno pučanstvo pa selo 1590. godine broji već preko šest stotina stanovnika.⁴⁹

Potom opisuje obližnje selo zvano Vinišća koje pripada gospodinu monsinjoru opatu. Njegovo stanovništvo većinom napućuje otok Drvenik (*Zirona*). Oni su dijelom težaci prečasnog gospodina biskupa, a dijelom

48 Riječ je o četverouglastoj kuli u Malom polju, u području Segeta Donjeg. Na visini trećeg kata u edikuli je uklesan natpis s imenom i grbom obitelji Statileo: VIRTVS. STATILIOR/ ME. SIBI.VENDICAVIT./ .M.D.XVI. Kao i druge kule u Malom polju građena je za obranu i nadzor polja. Fisković, "Segetski spomenici", 221, Ksenija Cicarelli, "Popravak kule Statilića u Segetu kod Trogira.", Zbornik zaštite spomenika kulture 15 (1964): 99-104., Ivo Babić, „Palača obitelji Statilić u Trogiru“, u Ivan Duknović i njegovo doba, Trogir, (1996): 131-137., Ivan Mirnik, Grb i zastava, 3 (2009) , 5; 1-7

49 Trogirski biskup Franjo Marcel dobiva 1495. godine dozvolu za gradnju kule sa zidinama (*citadelom*). Pored sela je crkvice posvećena sv. Marini prema kojoj će selo dobiti ime. Andreis, *Povijest*, 301-306., Marco Casotti, "Marinska pećina", *Mogućnosti* 10/12 (2006.): 147., Luka Jelić, "Poluotok Bosiljina", u *Povid*, Primošten, Šibenik, (1997): 98., Cvito Fisković, *Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća*, Split: Izdanje "Bihaća", Hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Splitu, 1940., 60., u izvješću iz 1590. *villa di Bosiglina* ima 637 stanovnika. Novak, *Commissiones et relationes*, vol.47, tom IV, 1964., 462. O utvrđi na brdu Drid vidi članak: Miroslav Katić, "Utvrdra Drid", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 34, (1994): 5-19.

prečasnog gospodina opata. Žive od prihoda koje im donose ratarski poslovi i drvo.⁵⁰

Nedaleko su malena, ali ponešto obrađena polja stanovnika koji naseljavaju otočić sv. Mihajla Arhandela u vlasništvu opatije.⁵¹ Odatle se prema jugu spušta na morsku obalu gdje se nalazi jedno staro zdanje, navodno iz grčkog doba, zvano Stari Trogir. Danas se tek vide ruševine i jedan mali okrugli trg izrađen od mozaika te mnoge cisterne. Zanimljivo je da taj okrugli „trg“ spominju Ivan Lucić i Marko Kažotić (1804.-1842.), a tako je prikazan i na arhitektonskom snimku koji donosi Luka Jelić početkom XX. stoljeća.⁵²

50 Od kraja XV. stoljeća kada se u kopnenom dijelu trogirskog teritorija sve jače osjeća opasnost od turskih napada, mletačka vlast dopušta stanovništvu toga područja, što se prije svega odnosi na Vinišća, naseliti uglavnom puste susjedne otoke Drvenik (*Zironu*), Ploču/Drvenik Mali (*Piancu*), Arhandelovac i Velu Smokvicu, gdje su mogli obrađivati zemlju, ali su bili obavezni davati komuni, odnosno zakupniku udio od prihoda. Andreis, *Povijest*, 203., 208., 299., 306. Te su se seobe odvijale u nekoliko navrata, no stanovništvo se ipak povremeno vraća na kopno kako bi obrađivalo svoje stare posjede. Povijesti, kulturnoj i prirodnoj baštini otoka Drvenika i Ploče posvećen je niz članaka okupljenih u zborniku koji je uredio Ivan Pažanin: Ivan Pažanin, *Zbornik otoka Drvenika, svezak 1 i 2*, Drvenik: Župa sv. Jurja mučenika- Drvenik, 2000. Za ovu temu treba posebno istaknuti studije o povijesti naseljavanja i stanovništva tiskane u navedenom zborniku: Ivan Pažanin, „Povijest drveniške župe“, str.5.-219. i Mladen Andreis, „Stanovništvo Drvenika i Ploče“, 507-535., *isti*, „Migracije između primošten-sko-rogozničkog kraja i otoka Šolte, Velikog Drvenika, Malog Drvenika te naselja Vinišća do godine 1900.“, u *Povid*, Primošten, Šibenik, (1997): 253-260. O povijesti Vinišća vidi zbornik: Ivan Pažanin, *Vinišćarski zbornik I-III*, Vinišće : Župa Presvetoga Srca Isusova, 2008.

51 Otok sv. Mihovila Arhandela ili Arhandelovac bio je kroz povijest važna strateška točka za nadziranje plovidbe. Na otočiću su ruševine benediktinskog samostana i utvrđene crkve. Crkva i otok pripadali su trogirskoj opatiji sv. Ivana Krstitelja. Andreis, *Povijest*, 355., Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II, Split: Benediktinski priorat, 1964.: 276. U vrijeme opasnosti od Turaka naseljava ga stanovništvo Vinišća pa je tako godine 1590. na otočiću zabilježeno 48 stanovnika. Novak, *Commissiones et relationes*, , vol.47, tom IV, 1964., 463. O naseljavanju Arhandelovca vidi bilješku 50.

52 Stari Trogir je uvala smještena između Punte Čovice i Punte Oštrice kod sela Sevid, a u dnu uvale još uvijek strše ostaci velike reprezentativne vile. Ivan Lucić tu smješta antički *Praetorium* te spominje ruševine i jedan trg eliptičnog oblika okružen trijemovima. Ivan Lucić, *O Kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, Zagreb, 1986., 203. Trogirski pisac Marko Kažotić (1804.-1842.) sa žaljenjem bilježi tek pokoju ruševinu nekoć

Zapadnije se kopnom stiže do crkve sagrađene prije više stotina godina. Ovdje autor donosi priču o brodolomu i do sada jednoj nepoznatoj varijanti legende o sv. Ivanu. Spašeni velikom i čudotvornom pomoći Ivana Trogirskoga brodolomci su na rtu Promontorium Diomedis isturenom pedeset koraka dali sagrađiti crkvu posvećenu ovom svecu.⁵³ Sazdana je u starinskom stilu, od vapnenaca zamiješanog vinom malvazijom. Nazvana je sv. Ivan od Malvazije. Dopisuje se pak na margini da su crkvu sagrađili Grci. Svi stari autori spominju one najstarije crkve, posebno predromaničke, kao grčke. Inače nijedan autor, koliko nam je dosad poznato, ne spominje ovu priču o malvaziji niti naziv sv. Ivan od Malvazije.

Malo dalje je Rogoznica, smještena na jednom otočiću, pola teritorija pripada na istoku Trogiru, a na zapadu Šibeniku. Ovdje završava trogirski teritorij. Spominje mnoge lijepe udoline i uvale, pastire i ribare koji izlavljavaju tune, srdele, palamide i druge različite vrste riba. U tom kraju također svijet se puno boji Turaka. S morske strane nalaze se mnoge prelijepe uvale, zaštićene od svakog vjetra.⁵⁴

Slijede dalje otoci trogirskog akvatorija, prvi na zapadu je sv. Mihajlo Arhanđel koji pripada opatiji. Na njemu su mnogi stanovnici našli uto-

reprezentativnog zdanja: "... Poneka ruševina upućuje na antičko zdanje. Vrijeme i elementi pregazili su i te ostatke nekadašnje velebnosti. Od njegove četverokutne forme, od eliptičnog trga, od portikata koji su ga okruživali, nije ostalo ni traga". Casotti, "Marinska pećina", 146-150. Arheološke nalaze i nacrt lokaliteta vidi kod: Jelić, "Poluotok Bosiljina", 94-104. Najnovija istraživanja ovog arheološkog lokaliteta donosi Miro Katić, „Ubikacija putne postaje Loranum i trasa rimske ceste Tragurio-Lorano-Ad Pretorum“, *Diadora 15*, (1994-1995), 309-324.

53 Riječ je o rtu Ploča. Rt Ploča (Planka) istaknuti je rt zapadno od Trogira, izrazito opasan za navigaciju. Antički izvori ga nazivaju *Promuntorium Diomedis*. Istaknuti dio kopna (poluotok) koji se prostire prema zapadu naziva se Hilejski poluotok. Mate Suić, "Istočna jadranska obala u Pseudo-Skilaxovu Periplusu", *Rad JAZU*, 306 (1955):14, Slobodan Čače, "Promuntorium Diomedis", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 35 (1977.), 21-44., Jelić, "Poluotok Bosiljina", 96. Crkva sv. Ivana Trogirskog podignuta je na samom rtu, na mjestu gdje se prema legendi spominje spas brodolomaca zahvaljujući sv. Ivanu Trogirskom. Prepričavajući ovu legendu, Pavao Andreis spominje da je sagrađena 1324. godine kao uspomena na čudotvorni događaj. Andreis, *Povijest*, 356. Opis i stiska analiza crkve doneseni su u članku: Ivo Babić, "Tri srednjovjekovne crkvice između Šibenika i Trogira", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 19 (1972): 74.-78.

54 O povijesti ovog kraja vidi zbornik: *Povid- zbornik radova o primoštenskom i rogozničkom kraju*, ur.: Ivo Babić, Joško Belamarić, Mladen Ante Friganović, Primošten : Ogranak Matice hrvatske, Šibenik : Županijski muzej, 1997.

čište od pljački, no ipak su 1585. godine, ima od tog već šest godina bili opljačkani. Čini se da je otočić bio slaba točka obrane pa tako 1613. godine generalni providur Filippo Pasqualio predlaže da se na njemu podigne jedna kula.⁵⁵ Stanovništvo obrađuje susjedne površine Vinišća i one poviše Starog Trogira. Tri milje dalje je otok Ploča (*Pianca*) koji obrađuju stanovnici Drvenika (*Zirone*). Oba su otoka u vlasništvu svetog Marka. Odatle se godišnje dobivaju prihodi od 360 dukata i daju se u najam za sedminu.

Stiže se potom do nekih manjih otočića zvanih Klude te pema istoku do Kraljevca. Ovdje autor stavlja napomenu kako će prepričati zašto otok nosi ovo ime. Međutim, ipak nije donio tumačenje etimologije naziva tog otočića. Naime, još se uvijek prepričava kako je dobio ime kada se navodno na njemu sklonio kraj Bela IV. u bijegu pred Tatarima.

Nadaleko je još jedan otočić zvan Fumija (*Sta. Eufemia*), sto koraka udaljena od otoka Čiova.⁵⁶ Spominje most koji spaja Trogir i Čiovo s trima otvorima. Onaj u sredini je najveći i može se podignuti pa kroz njega može proći najveća lađa i galija kada povuče vesla.⁵⁷

Slijedi opis čiovske obale koja je lijepa i duga 100 koraka i široka 15 s lukom sposobnom primiti mnoge galije i velike brodove, kojih ima deset.

Prema istoku je jedan lijepi kanal dug 12 milja na nekim mjestima, širok tek 1 milju, potom se on širi u rasponu od tri dobre milje. Na kraju kanala je čuvena rijeka Jadro, zvana nekoć Jader, smještena uz još slavniji grad Salonu, porušenu od Gota, koji je dao gradu Troji deset galija.

Otok Čiovo, koji čini južnu granicu kanala, dug je otprilike 12 milja. Na njegovom istočnom dijelu ubiru prihode pojedina gospoda i splitska komuna, a ostalo pripada Presvijetlom principu i pojedincima. Prihodi i gracije dani su im od Njegove Presvijetlosti za što plaćaju porez. Onaj koji kanalu priđe brodom i pogleda kopno čini mu se da se nalazi na jezeru Lago di Garda.

55 Novak, *Commissiones et relationes*, vol.49, tom VI, 1970., 191.

56 Otočić na vanjskoj strani Čiova na kojemu su ruševine benediktinske crkve i samostana. Dosadašnja istraživanja i analiza ovog lokaliteta okupljeni su u članku: Dan-ka Radić, "Crkva sv. Eufemije na istoimenom otočiću (Fumija)", *Histria antiqua* 18-2, (2009): 129.-146.

57 Stari čiovski most opisuje Pavao Andreis: u sredini je bio pokretni drveni dio, a sa svake strane kameni dio s kulom. Vjerojatno je to onaj isti srednjovjekovni most koji je kroz stoljeća bio preinačivan i prepravljan, no tek je u XIX. stoljeću doživio značajnu rekonstrukciju. Andreis, *Povijest*, 15, Babić, "Stari trogirski mostovi", 168-173.

Na otoku su mnoge crkve, među ostalima samostan braće dominikana sveti Križ tako nazvan zbog prelijepog i čudotvornog križa koji još stoji posred crkve. Zahvaljujući presvijetlom gospodinu Dolfinu Dolfiniju, sada zaslužnom knezu, postavit će se uskoro nad glavnim oltarom. Spominje potom zdanje na četiri stupa, djelo dostojno hvale, gdje se treba smjestiti ispod oltara tijelo svetog priora ovog samostana. U samostanu se nalaze mnogi srebrni pozlaćeni relikvijari u tabernakulima.

Dominikanski samostan sv. Križa na Čiovu osnovan je 1432. godine zalaganjem trogirskog dominikanca Nikole Milinovića. Posebno je bilo štovano spomenuto drveno raspelo koje se pripisuje Jurju Petroviću. Ono je najvjerojatnije ranije stajalo pod trijumfalnim lukom, potom je krajem XVI. stoljeća, kao autor navodi, prebačeno iznad glavnog oltara. To potvrđuju i kameni grbovi knezova Dolfina Dolfinija (1590.-1593.) i Jerolima Minija (1596.-1598.) postavljeni uz raspelo. Za vrijeme službe Dolfina Dolfinija 1592. godine, podignut je mramornim oltar posvećen sv. Križu s natpisom koji spominje ovog kneza, a koji donosi i Daniele Farlati.⁵⁸ Dio istog prostorno-sakralnog koncepta bilo je postavljanje grobnice utemeljitelja samostana Nikole Milinovića u kriptu crkve, pod glavnim oltarom i čudotvornim križem, kako najavljuje autor.

Osim crkve sv. Križa spominje i druge čiovske crkve. Donosi podatke o crkvi Bogorodice (*Madonna del monte*) braće franjevac, koje naziva *fratti Coculanti*, dakle oni koji hodaju u *cokulama*. Crkva je udaljena od grada 500 koraka, stiže se jednim usponom koji su dali urediti različiti presvijetli knezovi, a pridonijeli su i mnogi darovi pojedinaca i ribara.

Riječ je o starom putu, nekoć popraćenom s 14 kapelica-postaja, kojim se strmo uspinje prema franjevačkoj crkvi kamo se hodočastilo čudotvor-

58 Tekst natpisa i prijevod: Farlati, *Trogriski biskupi*, 322.-333. O povijesti nastanka samostana i njegovom arhitektonskom razvoju: Stjepan Krasić, "Dominikanski samostan sv. Križa na otoku Čiovu (1432.-1852.)", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991): 79-95., Vanja Kovačić, "Čiovo-Samostan sv. Križa", u *Dominikanci u Hrvatskoj*, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2009. O čudotvornom raspelu: Igor Fisković, "Prijedlog za kipara Jurja Petrovića", *Peristil* 8-9, (1965/66.), 75-93. Relikvijari iz crkve sv. Križa danas pohranjeni u samostanu sv. Dominika u gradu i brojni zavjetni darovi obrađeni su u radovima: Cvito Fisković, "Trogirski zlatari od 13. do 17. stoljeća", *Starohrvatska prosvjeta* 14 (1984): 183-200., Danka Radić, *Ex voto, zavjetni darovi u Trogiru i okolici*, Trogir: Muzej grada Trogira, 2005., Danko Zelić, "Nekoliko priloga povijesti umjetnosti 15.stoljeća u Trogiru: samostan sv. Križa na Čiovu, zlatar Matej Pomenić i kapela sv. Jeronima u katedrali sv. Lovre", *Peristil* 50 (2007): 63-80.

noj slici Bogorodice. Na tom putu još stoji kameni stup s grbom kneza Jerolima Minija (1596.-1598.).⁵⁹

Spominje potom staro pustinjačko mjesto; crkvu sv. Magdalene, smještenu u prelijepoj i prostranoj pećini. Slijedi nabranje ostalih crkava na Čiovu.

Na ovom otoku blizu grada nalazi se mnogo lijepih zdanja, posebno onih s kojih se pruža pogled na grad, luku i dio polja. Bit će ih još ako Gospodin Bog u svojoj milosti bude držao zemlju i more jer je ribarstvo od velike koristi za ovaj grad. Korist od srdela ponekad nije manja od koristi od rada na zemlji koju obrađuju ovdašnji ljudi. Potom autor završava napominjući „da je ovo ono što mi je rekao, kako bi vas hvalio, služio Vam i preporučio se Vašim molitvama, jedan moj prijatelj po imenu Ivan Kažotić.“

Na dnu lista naknadno su dopisane još neke crkve trogirskog teritorija čiji je spomen uglavnom izostavljen.

Tekst rukopisa donosimo u cijelosti bez lektorskih korekcija. Primjećuje se nedosljednost u pisanju toponima koji se bilježe čas malim čas velikim slovom te u pisanju interpunkcija, tako na mjestu gdje bi se očekivala točka, naznačeni su zarezi. Korištene su brojne skraćenice čije smo značenje kod prvog navođenja nastojali razjasniti u bilješkama. U bilješkama se također donose pojašnjenja za pojedine crkve i toponime. Naknadno dopisivani podaci i marginalne bilješke naznačene su kurzivom. Nečitke riječi, odnosno uništeni dijelovi rukopisa označeni su upitnikom.

La Città di Traù è posta nella Provincia di Dalmatia confina da levante con la città di Spalato Sua Metropoli vicina miglia X, da Ponente con quella di Sibenico gia suo colono lontana miglia quaranta Da Tramontana con Turchi lontani miglia 16, et da ostro l'isola Bua vicina alla città, la quale, dicono prender quest'origine, era la Reina Theuta all' hora patrona di Corfù, Corzola, Lesina, et Lissa da latini detta Issa quando li Romani mossi da

59 O crkvi i samostanu braće franjevac opservanata na Čiovu: Andreis, *Povijest*, 344.-345., Farlati, *Trogirski biskupi*, 397., 398., Stanko Josip Škunca, "Franjevački samostan na Dridu", u *Župa sv. Jakova-Čiovo-Trogir*, Trogir: Franjevački samostan uznesenja Marijina, Radovan-društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira, 11.-28.

giusto sdegno contra d'essa, li mandarono duo Ambasc.ri⁶⁰ ad essortarla di voler cessare di far tante stragi et rovine che tuttavia faceva. con la sua armata delli loro sudditi, Alli qual Amb.ri non solamente non volse dar orecchio, ma che peggio fù li fece morir vituperosamente decapitandoli subito gionti p⁶¹ il che sdegnati li Romani mandarono l'armata loro ne fecero vendetta tale che spianarono il superbo edifitio di Lissa, dove al presente ancor vi apparono segni et mord(?) finissimi già fabricato dell'ordine composito, et che modernamente ha havuto di quelle rovine, statue, et marmorì preciosi ne puo render testimonio di tal edifitio, La Reina à pena scapolò con alquansi delli suoi, et vene in queste rive dove fece fabricar la p.a⁶² citta di Traù, la quale è adorna di alte mure di molti Torre, et specialmente dal Torrione, et castelli dove habita il Ma⁶³ castellano, quale ha corrico di quello et dell'erario pub.co⁶⁴ che novamente fù accresciuto l'offitio et dignità di Camarlengo, questo castello già cento, e settanta anni fù fabricato dalli n.ri S.ri⁶⁵ Venetiani, circonda la città da 600 passa incirca, ha fuoghi circa 800 anime circa 4000 che l'habitano, sono case belle, et commode molte in essa, grata à gl'habitanti, et à forestieri li qual sono da quelli ben voluti, vivono cattolicamente et obediante alla S.ta⁶⁶ Madre chiesa, et alli Rapp. ati⁶⁷ del suo S.mo⁶⁸ Principe, et por chè sito della campagna dilletti molto più à tutti che l'istessa città, la qual è fabricata a mare trà la terra ferma et Isola distante da questa passa 50, et vicina à quella passa 20, In questa città sono oltra li edifitij privati, il Domo dedicato in honor di S. Lorenzo, dove s'attrovano molto belle, et diverse reliquie trà l'altre anco la costa di esso Santo, et il corpo di S. Zuanne Vescovo già di questa città, il quale mentre visse hà fatto et tuttavia non cessa di fare miracoli grandissimi delli qual

60 Ambasciatori

61 per

62 prima

63 Magnifico

64 pubblico

65 nostri Signori

66 Santa

67 Rappresentanti

68 Serenissimo

ne mandarò copia à parte, vi è anco in esso domo una cappella⁶⁹ dov'è una Madonna miracolosa dipinta, con XI statue oltra le quatro che de qui furono levate, et poste sop⁷⁰ il campanile, le qual p. la nova gionta che si deve fare à quello, si devono ripponer al suo primiero loco, questa cappella è così ben fatta in volto di pietra viva lavorata con Niche dove stano queste statue, et altre figure che può ben comparir, et paragonarsi con qualsi voglia di quelle de Roma, fanno bellissimi effetti, et sono molto ben accomodate di quan(?)o li bisogna, vi è (*appresso un bellissimo Pergamo sulle collone, in volto tutto da marmoro cosa degna di questo Domo*) Sonovi bellissimi, et ricchissimi panni d'oro et di seta Argenti infiniti, et fra l'altre una pala all'maggior altare tutta d'argento indorata, vi è un edifitio sop. l'altar p.mo⁷¹ fabricato di marmoro sop. 4 collone pur di finissimo marmoro, che nella faciata sta l'Angel Garbrielle salutar la Madona statue belle, l'organo è bellisso. il clero, et capto.⁷² devoto et che serve ala divina Btà⁷³ le sue debite hore honorevolmnete con bonissime voci, La chiesa è bella, et spatiosa con 14 Altari, et cappellele qual ogni giorno hanno una messa, et qualche volta più, è fabricata tutta di pietra bianca in volto legata con grossissimi et longhissimi ferri, è appresso un batisterio con molte belle figure sop. la porta sua et d'entro un S. Gier.mo⁷⁴ che sta nella spelonca, opera divina, le porte del domo sono bellisso. lavoro, tra le altre sono le porte di marmoro, quali furono già della famosa città di Salona, portate da un Signor Quirino che tale fù il suo nome, Nobile di quella città quale fece fondare questo domo et poi fù (?) Vescovo Nicolò Casotti Nobile di questa città (?) il Beato Agustino Casotti fù p.a Vescovo di Zagabria et poi Vescovo di Nocera à mare in Puglia ch'è di vita, et di miracoli chiaro et famoso. Conta.

Il campanile è molto bello fabricato di pietre bianche dell'ordine Jodesco⁷⁵ et è alto piedi 86, se li prepara hora le pietre p. fargli una gionta alta

69 Kapela blaženog Ivana Trogirskog (kapela Orsini).

70 sopra

71 primo

72 capitolo

73 Bontà

74 San Gerolamo

75 Vjerojatno "tedesco" (njemački; odnosno u njemačkom/ sjevernjačkom, gotičkom stilu).

piedi cinque tal che campito che serà mostrerà bellisso. edifiticio pr(?) Dal Cs.mo Sig.⁷⁶ Alwise Michel già degnissimo conte di questa Città, nella qual fabrica si spende più di tremila ducati nel qual Campanile sono bellissime campane, et di grandezza et di suono trà l'altre una fiamenga havuta a Venetia dalli sui Ill.mi Sign.ri⁷⁷ per opera del Cs.mo Sig. Franc.o⁷⁸ da Mosto medesimamente dig.mo c.te⁷⁹ di questa città, la quale corrisponde et di grandezza, et di suono à quella famosa di S. Fr.co dalla vigna in Venetia. Oltre il domo nella città sono ancora chiese In.te⁸⁰

La Madonna della Piazza (*farai qui discorso della miracoli antichità et edifitio, et li edificatori conte fiol Nobile de Costanzo nepote del Gran Severo Imperatore*)⁸¹

S. Fabian et Sebastian⁸²

S. Zua. Batt.a Abbazia dell'ordine di S. Benedetto⁸³

S. Nicolò delle Suore Monache dell'ordine di S. Benedetto

S. Spirito (*frataglia di Cittadini*)⁸⁴

S. Rocco⁸⁵

S. Dmeگو.⁸⁶

76 Carissimo Signore

77 Illustrissimi Signori

78 Clarissimo Signore Francesco

79 degnissimo conte

80 infrascritte

81 Crkva sv.Marija od trga (Sv.Marija od Plokate, S.Maria de Platea)

82 Radi se o postojećoj crkvi sv. Sebastijana u podnožju gradskog sata. U povijesnim dokumentima često se uz sv. Sebastijana pridružuje kao titular sv. Fabijan, odnosno sv. Roko, čiji su oltari nekoć stajali u crkvi.

83 San Zuan Battista Abbazia dell'ordine di San Benedetto (benediktinska crkva sv.Ivana Krstitelja)

84 Crkva sv. Duha; bila je smještena uz južne gradske zidine, na mjestu današnje školske zgrade. Crkva je bila sjedište najznačajnije gradske bratovštine.

85 Crkva sv. Roka bila je smještena u luci, s južne strane gradskih zidina, blizu crkve sv. Dominika. Srušena je u XIX. stoljeću.

86 San Domenico

S. Michel (*monache Cittadine*)⁸⁷

ogni Santi⁸⁸

La Ma.⁸⁹ del Borgo (*nominata di Carmini frataglia*)

San P.ro delle S. Monache dell'ordine di S. Benedetto⁹⁰ (Nob.)

S. Stefano (*frataglia*)⁹¹

S. Martino⁹² (*frataglia*)

(*di Bonbardieri*) S. Nicolò⁹³ appresso le porte di terraferma, dadove si usce p. il porte di terraferma, et si pasa p. un ponte levador di legno dal qual s'ascende all'altra parte del ponte di legno et da quello attaccato all'altro di muro lungo bello, alto, largo et, commodo fabricato sop. X volti, s'arriva qui ad una fabrica che tende verso la p.a terrazza un capo dell' med.⁹⁴ ponte, la quale è composta sop. sei collonne, et coperta in forma di Pavione loco bellisso., dove le persone in tempo d'estate si riducono p. difesa del caldo di quella staggione, le qual fabrica chiamano cappello, dove sentando si scopre il mare verso levante le Alpe di Mossor⁹⁵, Pogliza⁹⁶, Almissa⁹⁷, et della fortezza Clissa, con chiarvista della fortezza di Salona et Clissa turchesche tutte doi, verso ponente si scopre Zirona et pianca⁹⁸ con la porte

87 Crkva sv. Mihovila uz benediktinski samostan namijenjen pučankama u Pasikama. Danas srušena, sačuvan je samo zvonik crkve.

88 Crkvica svih svetih na rubu Pasika.

89 Madonna del Borgo. Odnosi se na današnju crkvu Gospe od Karmela u Pasikama.

90 San Pietro delle Suore Monache dell'ordine di San Benedetto. Crkva benediktinskog samostana sv. Petra namijenjenog plemkinjama.

91 Crkva sv. Stjepana, danas nestala, na mjestu kuće Kalebota.

92 Crkva sv. Martina (sv. Barbare)

93 Crkva sv. Nikole od topnika (sv. Lava, sv. Barbare). Vidi bilj.23.

94 medesimo

95 Mosor

96 Poljica

97 Omiš

98 Pianca, otok Ploča (Drvenik Mali)

di terraferma chiamata Lovrecina et gierlinach⁹⁹, inanti la fabrica già detta del cappello vi è una pianura bellissima sempre verdeggiante longa forse duecento passa, et 30 larga sop.le quale si passeggia p. il fresco, et rimpetto del cappello pto.¹⁰⁰ verso buora vi è un pozzo bello, e profondo dal quale sorge sempre l'aqua ben che grossetta, ma abbondantissima et ottima p. uso della città, et specialmente p. l'armata, le qual può durar in mare più di due mesi senza corrompersi punto, poco, lontano vi è una casa coperta p. uso di quelli, che non potendo arrivar nella città possono deffendersi da pioggia quo.¹⁰¹ trovasse quella serrata, dalla parte di levante di questa pianura vi è un lago, et da ponente un pozzo tutti doi lochi atti d'abbeverar gl'animali, à questa pianura si vedeno bellissimi giardini, bruoli, et fonti che diletmano molto, Vi sono oltra di ciò contigue le saline dove p. conto di Sua Ser.ta¹⁰² si fanno ogni anno Salo ma non p.ò¹⁰³ in gran quantità, La campagna che segue inanzi la città è longa circa 3 miglia, larga un miglia, chiamata campo piccolo circondata da levante, bora, et ponente di essa da altissimi monti vere muraglie, et propria difesa dalle incursioni nemiche in tempo di querra, nella qual campagna sono l'infrascritte chiese¹⁰⁴

S. Eusatchio sop. il monte Cherban¹⁰⁵

S. Zoanne de terra bianca¹⁰⁶

Sta Margarita¹⁰⁷

S. Stephano de Terra Rossa¹⁰⁸

99 Lovrečina i Jelinak

100 predetto

101 quando

102 Serenità

103 però

104 Niže navedene crkve u Malom polju poznate su iz opisa Pavla Andreisa. Vidi bilj.12.

105 Crkva sv. Eustahija na brdu Krban, podignuta u XIV. stoljeću kao zavjet za spas od kuge.

106 Crkva sv. Ivana Krstitelja na predjelu Bile Brige, nije sačuvana.

107 Crkva sv. Margarite na predjelu Crkvena zemlja, nije sačuvana.

108 Crkva sv. Stjepana na predjelu Crvene zemlje, smještena u polju, na križanju karda i dekumana nekadašnjeg agera, danas su od crkve ostale tek ruševine.

S. Lorenzo¹⁰⁹

Sta Maria de Monte¹¹⁰ (*appresso di essa vi è un castelletto di Capitano Giacomo Casotti*)

Sta Catherina¹¹¹

S. Zulian¹¹²

S. Pietro de Castello¹¹³

San Cosmo, e Damiano¹¹⁴

La Madonna fuor delle mura dove sta messo con sue man il primo sasso¹¹⁵

S. Stefano sop.il lettame¹¹⁶

S. Nicolo di Mule¹¹⁷

S. Daniel (*con un castelletto appresso*)¹¹⁸

109 Najvjerojatnije je riječ o kapelici sv. Lovre koja je bila smještena negdje pod brdom Krban.

110 Crkva Gospe od Demunta pod brdom Krban, na sjevernom rubu Malog pola.

111 Crkva sv. Katarine, nije sačuvana.

112 Crkva sv. Julijana, smještena na današnjem trogirskom groblju.

113 Crkva sv. Petra, danas nestala, uz nju je bila mala kula.

114 Crkva sv. Kuzme i Damjana, u polju pred gradom, danas sačuvana.

115 Crkva Gospe od Anđela u polju pred gradom, uz nju je stajala crkva sv. Frane. Obje su zbog obrane od Turaka bile rušene. Kasnije je ovdje sagrađena postojeća crkva. Legenda bi htjela da je ovdje sam sv. Frane položio temelje za crkvu.

116 Radi se vjerojatno o crkvi sv. Stjepana nad Zgonom. Riječ zgon odnosi se na mjesto gdje su torovi za stoku pa u tom kontekstu ima smisao izraz *sopra lettame* (ponad slame). Crkva nije sačuvana.

117 Crkva sv. Nikole od Mula (od Ivernića/ Ivernika). Danas uništena, na crkvu podsjeća naziv predjela Zemlje sv. Nikole. Kao i ona sv. Mihovila od Ivernića ili Lavdira mora da je bila smještena negdje u blizini kamenoloma na brdu sv. Ilije. Naime, topónimo Lavdir (od *lapidarium*) i Ivernić (od iverak- kameni otpad) upućuju na obližnji kamenolom. Fisković, *Segetski spomenici*, 218., Babić, *Prostor*, 62.

118 Crkva sv. Danijela smještena na zapadnom rubu Malog polja. Lokalitet se naziva Tumbine, odnosno Sudanel. Uz crkvu su ostaci rimske vile. Danas se uočavaju tek neke ruševine.

S. Michel¹¹⁹

S. Vido¹²⁰

S. Elia¹²¹

(Rdo. D.¹²² Augustin Casotti mio fiolo fù elletto del Anno 1620 da puo la morte del Rdo. D. M. Cigolin in cocorenza da do.¹²³, c.(?) et m.(?) de puo del bene.fo¹²⁴ di S. Barbara da puo della morte del Rdo. D. Jo. Quarco¹²⁵ che morì del 1617 13 febraio)

La Madonna de Zuiracca¹²⁶

La Madonna di Conazvine¹²⁷

Sta Barbara¹²⁸

S. Zorzi¹²⁹, et

S. Franceso¹³⁰

Questa campagna hà un bellissimo aspetto quale si gode in perfettione quando ogni poco s'essende à qual si voglia di questi monti, ma meglio

119 Crkva sv. Mihovila od Ivernića/Ivernika (od Lavdira). Sačuvane su tek neke ruševine uokolo nekadašnje crkve. Vidi bilješku 117.

120 Crkva sv. Vida u Gornjem Segetu, u zaseoku Baradići nad Malim poljem. Fisković, *Segetski spomenici*, 213.

121 Crkva sv. Ilije na brdu Sutilija.

122 Reverendo Domino

123 detto

124 Beneficio

125 Joanne Quarco

126 Crkva sv. Marije od Zvirača (sv. Marije od Sniga), Fisković, *Segetski spomenici*, 218-219.

127 Crkva sv. Marije od Konacvina (Konačvina), crkva na segetskom groblju uz obalu. Fisković, *Segetski spomenici*, 218-219

128 Crkva sv. Barbare nalazila se na kopnu, uz kanal *fošu*, nedaleko solana. Kao i neke druge crkve i kule na kopnu srušena je kako ne bi bila zaposjednuta od Turaka

129 Crkva sv. Jurja na predjelu Travarica, označavala je prilaz mostu s kopnene strane, nije sačuvana.

130 Crkva sv. Frane bila je smještena uz crkvu Gospe od Anđela. Vidi bilješku 115.

assai quando s'assende ad un collisello ch'è p. mezo della città dove comodamente si può farlo, se p. terra si vada dalla città verso levante passando p. la riviera s'arriva alli molini lontani un bon miglia, li quali sono comodi non solamente par la città, mà quasi p. tutta la Dalmazia massime l'inverno p.che¹³¹ l'estate qualche volta l'aque scemano, et non possono supplir à tutti, pure in tal staggione suplisceno alla città, terr.o¹³² et à parte di Dalmatini, quest'aqua è di mala specie, rode pietra, ferro, legno, calce, et anco le p.sone¹³³, quali non sanno governarsi in tal staggione L'aqua che move li molini sta à pè del monte di cherban da dove sorze quando che riceve l'humore p. le vene della terra, p. li più all' hora quando sono tempi piovosi d' autunno, et questa con gran artificio fù da prima accomodata dal chiarissimo Sig. Bernardin Contarini del 1505 all' hora dignissimo Rettore, quale fece anco la guardie sop. li monti delli qual ne doverò dire à suo loco, A questi molini vi è accresciuta, la fabrica nova dalli Chiarissimo Sig. Marin, et Chiarissimo Sig. Francesco da Mosto già dig. mi ¹³⁴conti di questa città, oltre la riparazione d'una torre delle vecchie fatta dalla diligenza del Ch.mo et Ill. Barbaro pur già dig.mo Conte di Traù, questi molini sono di Sua Sere.tà, et cavali molto utile dalli daciari, Da questi molini verso levante s'entra in una campagna longa miglia sei et larga in parte da ponente miglia 4, in parte verso levante à questa contigua miglia 3, et continuando pur verso levante miglia doi fino il Castel Cambio confin prossimo della città di Spalato, Alla riviera di questa campagna que¹³⁵ chiamano campo grande vi sono fabricati dappoi la dessolatione d'ongaria da rovina della ville di qsta¹³⁶ giurisdittione quali molte erano sotto li monti molti castelli, et il primo fu inventore il quondam Sig. Corriolano Cippico homo dostissimo che fù sopracomite della Galea Traurina sotto il Ser.mo Principe Mocenigo, il quale, scrisse in latino una bellissima opera de Bello asiatico et edificò il suo castello che meritamente si chiama vecchio, il qual castello ben che sia commodo, et ampio i hora vien abbellito p. la nova fabrica cha

131 perché

132 Territorio

133 persone

134 degnissimi

135 quale

136 questa

fanno il Sig.Gio et Fr.co¹³⁷ fratelli Cippici dalla parte di levante quali spendono molto più in un palazzo che p. la loro diligenza presto deve formirsi, di quello ch`ha fatto all`hora il proavo loro, fabricati Dopo questo sono il Castel¹³⁸

Vitturi

Rosani¹³⁹

Celio

Cippico il novo¹⁴⁰

Stafileo fabrica cominciata gia 30 anni dalli fratelli lori, la quale se si ridurà à perfezione serà delle più belle di tutta questa riviera

Quarco¹⁴¹ ovvero Vitturi, et

Dragazzo¹⁴²

In questi sono molti habitanti da m. 3 anime persone bellicose et atte alla campagna la quale verso bora è circondata medesimamente da monti altissimi, et è chiamata, come dissi, campo grande, et se quella del campo piccolo è difesa dalli monti in tempo di querra, pur solevo ben spesso in quel tempo li turchi travaliarsi dalla p.ta¹⁴³ di Salona uniti con li Clissani, li quali con l'aiuto di San Giovanni la prossime passata guerra, et valor delli Nri. capt.¹⁴⁴ Pietro Rados, hora Ill. Governatore della cavalleria in Candia et dal suo f.to cap.o Gio. ¹⁴⁵destinato con 50 cavali al presidio di quel Re-

137 Signori Giovanni et Francesco

138 Sve navedne kaštele trogirskog teritorija opisuje Pavao Andreis. Andreis, *Povijest*, 318-324. Povijest i arhitekstonski razvoj kašetela obrađeni su u studijama; Omašić, *Kaštela*, 152-174., Babić, *Prostor*, 107-191., Katja Marasović, *Kaštelanski kašteli*.

139 Kaštel Rosani (Rušinac)

140 Kaštel Novi (*Castel Nouvo*, *Castel Cippico Nuovo*)

141 Kaštel Kvarko

142 Kaštel/utvrda obitelji Dragač (Drgaić, Dragazzo)

143 porta

144 Nostri capitani

145 suo fratello Capitano Giovanni

gno sono stati molte volte mal grado loro trattati pessimamente con oc-
cision di loro de centinaia alla volta, queste campagne sono ben coltivate,
abondano di pane, vino, olio, et altri frutti p. uso della città d'avantaggio,
eccetto che quest'anno passato, qle¹⁴⁶ fù così penurioso che ne sentira la
posterità, et li n.ri antecessori non trovanono d'haver scritto, esservi stato
in questo estremo, lo attestano tutti li vivendi, p. quanto s'intende trovarsi
in questa campagna l'infrascritte chiese¹⁴⁷

S. Zuanne de Birano¹⁴⁸

S. Zorzi de Susgnare¹⁴⁹

S. Nicolò de Pod.morie¹⁵⁰

Sta Maria de Spiliano¹⁵¹

S. Zorzi de Xestin¹⁵²

S. Onofrio de Biachio¹⁵³

Sta Martha¹⁵⁴

S. Bartholomio¹⁵⁵

S. Vidal et (*Rdo. D. S. m (d). ss*)

146 quale

147 Sve su ove crkve na području Donjih Kaštela, odnosno Velikog polja poznate iz ostalih izvora i literarue. Andreis, *Povijest*, 351-355. Vjeko Omašić, *Topografija Kaštelanskeg polja*, Split: Čakavski sabor, 1978., Omašić, *Kaštela*, Babić, *Prostor*, Marasović, *Dalmatia preromanica*.

148 Crkva sv. Ivana Krstitelja na Birnju

149 Crkva sv. Jurja pod Šušnjare (u Radunu, u Orišcu)

150 Crkva sv. Nikole od Podmorja (od Ostroga, u Radunu)

151 Crkva sv. Marije od Špiljana (Stomorije)

152 Crkva sv. Jurja u Žestinju

153 Crkva sv. Onfrija (Nofra) na Bijaćima

154 Crkva sv. Marte u Bijaćima

155 Crkva sv. Bartolomeja (Bartula) na brežuljku u polju kod Resnika

S. Gregorio de Bile¹⁵⁶ et

S. Rocco¹⁵⁷

Oltra le chiese, che sono appresso li castelli già detti fabricati p. divotione, et commodo di quelli habitanti. Sop. li monti già descritti (che'l nominarli sarebbe superfluo) s'attrovano molte torette fabricate già dalla buona memoria del Chiarissimo Sig. Bernardo Contarini Gentilhuomo di gran valore e giudizio nelle quali stanno li gvardiani de giorno li quali scoprono dietro li monti qu. li nemici volessero fare qualche disturbo alli habitanti de'castelli pti., quali spesso vanno à quella volta p. li negotij loro, si p. tagliar legna, come p. coltivar terreni, far herba, et altri negotij mercatilli, Tutto il territorio di Traù è lungo miglia 26 in circa, et largo sedici compresi le campagne sono dietro li monti, dove sono molte ville et de Sua Ser.tà, et di particolari Gentil.ho¹⁵⁸, le qual sono habitate, et coltivate dalli Morlachi sudditi, et di Sua Ser.tà et del Sig. Turcho, li quali rispondeno p. terratico il sesto, et Sig. Iddio lo volesse ma non rispondono il Xmo¹⁵⁹, le qual ville sono queste¹⁶⁰

Meclina¹⁶¹

Bristiviza¹⁶²

Vraza¹⁶³

156 Crkva sv. Grgura na području Bile

157 Crkva sv. Roka blizu Kaštel Novog

158 Gentiluomini

159 decimo

160 Navedena sela spominju se i u drugim izvorima, većina njih je do danas sačuvala svoj naziv. Posebno su opisana u tekstovima Dominika i Pavla Andreisa te u biskupskim vizitacijama. Dominik Andreis, "Rasprava", 379.-398, Andreis, *Povijest*, knjiga VII, Lovre Katić, "Povijesni podaci iz vizitacija trogirске biskupije u 18. Stoljeću", *Starine JAZU*, knj. 48, Zagreb, 1958. O povijesti prostora Dalmatinske zagore: Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split: Književni krug, 1997..

161 Meslina(Mezlina)

162 Bristivica

163 Vraca

Prapatniza¹⁶⁴Doscini Doci¹⁶⁵Gliubitoviza¹⁶⁶Sbichie¹⁶⁷

Suhi Dol

Triloque¹⁶⁸Pargomet¹⁶⁹Albona del Reverendissimo Archivescovo di Spalato¹⁷⁰

Opor

Cosmaci¹⁷¹Radosich¹⁷²

Le Vallade di queste ville sono tanto belle, et fruttifere di grano che pasceno questi paesi veramente mà sono molestati spesso dalli turchi et Uschochi in modo delle navi qual s'attrovano tra Silla et Carribdi,

Dalla parte di ponente in campo piccolo vi è un borgo che dovea esser defeso da un torrione, quale no si cominciò perche il p.rone¹⁷³ ne morse p.sona da bene, et commoda Giac.o¹⁷⁴ Rotondo. che lo voleva fabricare, et gl'haveano posto nome Seghet, et hoggi cosi vien chiamato è vicino alli doi

164 Prapatnica

165 Dasini Doci

166 Ljubitovica

167 Zbiće

168 Trilokve

169 Prgomet

170 Labin

171 Kosmaći

172 Radošić

173 padrone

174 Giacomo

monti uno detto Vlascho, et l'altro Monte di Santo Helia (da Reverendo Domino Agustin Casotti mio fiolo) sop. questo vi è la sua chiesa, et sop. quell'altro si fa la guardia la quale in obbligo scordar dietro il monte, et scoprir quella campagna ch'è chiamata Meclina, osservando oltra di ciò se la guardia della torre de Smocquiza¹⁷⁵ facesse qualche segno con tirri d'artegliaria li quali quando questa sente subito con le doi frasche qle. p. tal effetto tiene grande nella sumità del monte fa motto, et segno alla città, la quale p. questo specilal effetto paga un caporale, et scoperto il segno di una, overo delle doi frasche và dal C.mo Sig. Conte, et raccontato il fatto, la Sua Signoria C.ma li vien dato ordene che sia tirrato un mascolo, il caporale refferisce tal ordene al capo de bombardieri quale sta preparatissimo, et subito vien inescato et sbarrato tal mascolo, al segno del quale tutta la cavallaria ch'è al numero di 38 vien fuori al ordine, et va à quella volta dove li vien fatto segno con le frasche, Sentito il tirro dalla guardia, rimette le frasca subito, et quando qualche volta il caporal non stesse tanto vigilante, et che le frasche molto tempo passato stessero gettate, tirra il guardiano un mascolletto piccolo qual porta p. tal effetto, et dà segno alla città, qualche volta si va prender consegna da lui, et qualche volta s'attrovano persone quali refferiscono il fatto alla cavallaria uscita fuori p. tal segno, la quale p. ispediente prende quel partito che gli pare migliore p. difesa, et benefito. dell'habitanti, li quali più volte sono travagliati dalli ladri, et martellassi turchi, et altri sudditi turcheschi, et molte volte è occorso che sono andati seguitando li nel paese loro una giornata lontano talvolta recuperando le prede dalli nemici fatte, et talvolta oltra quelle amazzando quei menor anco delli suoi schiavi, et depredando li arati loro. Sop. il monte anci p. dir meglio nella costa del San Helia (Rdo. D. A. C. mio f. Rettore d'esso) si trova petrare di molta importanza dove li Romani quando l'imperio loro fioriva facevano tagliar le pietre p. l'edificio delle fabrice loro da molti migliaria di schiavi, le qual poi erano da quelli condutte alla riva del mare che può esser un miglio lontana da quelle, dove con molto artificio si corricavano p. quella volta, et scaricavansi in porto d'Hostia, Attesta ciò plinio qual dice *Tragurium Romanis marmore notum, et marmore veramente singolare, che par sia neve*, questa digressione mi è parsa fare à fine che lo sia più informata del s(?)ito che tante desidera sapere, oltra di queste petrare, ne sono infinite altre in terraferma a Voluia, et in Isola Bua, dove specialmente in una antica si cavano le piere p. il campanile, alla Tore Rot-

175 Smokvica

tonda appresso una Torre Statilea molto comoda la passata guerra, dove più volte li sui rettirarsi hanno conquistato li nemici,

Tutto questo territorio p. gra. del Sig.Iddio¹⁷⁶ è conservato illeso dalli nemici la proxime passata guerra, et era più travagliato de tutti gl'altri di Dal.a¹⁷⁷. Verso ponente lontano della città miglia sei è una bella vallata in capo della quale è un Torrione d'importanza appreso una villa del Rmo. Mons.¹⁷⁸ Vescovo di questa città con fosse di più di cento fuochi hoi.¹⁷⁹ bellicosi li quali inanzi la guerra mostravano esser come heremiti, mà in tempo ch'ha bisogno si hanno lasciato conoscer p. veri, et valorosi soldati contra li nemici, li quali più volte hanno riportato vittorie honoratissime. Contra di essi nemici, hanno questi bellissime campagne, aiali¹⁸⁰ in abbondanza, che vien detta Bosiglina¹⁸¹ Puglia piccola fa poco vino, et manco oglio, l'industriano ben far molte legne p. venderle le qual tagliano in grosso nro.¹⁸² nelli lochi vicini a quella, ch ne cavano molto utile da quelle.

Confina con questa, una villa del S. Mons. Abbate, detta Vinischia¹⁸³, dove habitano psone quali hanno domicilio p. la maggior pte di loro sop.il scoglio di Zirona, questo sono colloni prte del Rmo Vesc.o et parte del R. Mons. Abbate, vivono dell'entrate, legne, et altri essercij rurali,

A questa è proxima la campagna de gl'habitanti sop. il Scoglio S. Michel Arcangelo¹⁸⁴ per Abbatia la quale campagna ben che sia poca, e po' ben coltivata, dalla quale descendendo verso ostro, si viene alla marina dove s'attrova la fabricha vecchia fatta de greci anticamente, et hora apparenno la rovine sue, detto Traù vecchio¹⁸⁵ qual'hà una piazza bella rotonda; ma picciola lavorata alla musaica, con molte cisterne pur tutte rovinate *

176 per grazia del Signor Iddio

177 Dalmazia

178 Reverendissimo Monsignor

179 uomini

180 animali

181 Bosiljina

182 numero

183 Vinišća

184 Otočić sv. Mihovila Arhandela (Arhandelovac)

185 Stari Trogir, uvala i povijesni lokalitet

partendo de qui verso ponente s'arriva p .terra ad una chiesa fabricata già molti centinara d'anno correno (*da greci*), quali passando con una nave carrica di Malvazia erano in pericolo delle vite loro, li quali facendo voto a S. Gio. Gio Vescovo di Traù cesso la fortuna, la quale era grandissima, et arrivati ad una punta che sporge in mare da 50 passa, quale anticamente si chiamò, Promontorium Diomedis, facero la chiesa subito, la quale fù fabricata in honor di S. Giovanni involto all'antica, et la calcina di questa fabbrica fù tutta impostata con malvazia (*et hoggi si chiama S. Gio. de Malvazia*)

Oltra di ciò v'è una villa poco lontana chiamata Rogosniza¹⁸⁶ sop.un scoglio la mittà de q̄la¹⁸⁷ villa ciò è la parte di levante è questo Territorio, et l'altra da Ponente è de Sibenico, et qui finisce il Territorio di Traù, questi abitanti hanno molte vallate belle (*in terra ferma*); ma poche, et attendono à quelle, alle pescationi, et al'pascer gl'aiali, da dove cavano la maggior pte del vitto loro. In questa vallada quale è tanto vicina alla villa si pescano tuni, sardelle, le palamide con molta sorta di pesce in generale, è gente di molto valore alli confini delli qual li Turchi temono molto, Per mare si trovano molte bellissime vallade, et porti securissimi p. riparasi dalle fortune di qual si voglia vento, Delli Scogli sono da ponente il primo quel si S. Michel Arcangelo qual è dell'Abbatia già detta sop. questo stano molti contadini, p. star sicuri dalle rapine di malfattori: ma ben venero le fuste già sei anni sono, fù del 1585, et depredarono tutte l'aie¹⁸⁸ quali si riscattarono con grand.mo interesse loro, questi lavorano li terreni sono contigni con Vinischia, et sop. Traù Vecchio si come già discorsi de qui poco lontano forse 3 miglia vi è il Scoglio della pianca quale vien coltivato da quelli di Zirona Scoglio prossimo à questo, verso levante pure un miglio tutti duo di San Marco da dove il pub.co cava da 360 duc. l'anno, et rendono il settimo solamente, da questo partirsi s'arriva a certi scogli piccoli chiamati Cludè¹⁸⁹, et verso levante da queste s'arriva al scoglio craglievaz¹⁹⁰ (*discorsi qui per che si chiamò kraglievaz*) et da quello all'altro detto Sta Eufemia¹⁹¹ passa cento vicino à questo è l'Isola Bua da dove si può venir nella città

186 Rogoznica

187 quella

188 anime

189 Klude, tri nenaseljena otočića između Čiova i Drvenika

190 Kraljevac

191 Otočić sv. Eufemija (Fumija)

passando p. 3 mano di ponti adherenti un'all altro, fra l'altre quelli di mezo è il maggiore p. il quale (*quando vien levato*) può passar ogni grosso naviglio, et la galea qu.¹⁹² la tesse li remi dentro. La riva è bella, et longa cento passa, et larga quindici, con un bel porto capace di molte galee, et Navilij grossi, che sono al numero X, di questa città chi vol scordar verso levante vede un bel canale longo 12 miglia, et in alcuni lochi largo miglio uno, et poi si slarga et arriva alla larghezza di 3 boni miglia in capo di questo è il fiume famoso della già famosissima Città di Salona (*vocato latinamente Jader*) che diede inaiuto alla Città di Troyia dieci Galee et hora sta rovinata dalli Goti populi.

L'isola bua è longa la quale sera da ostro questo canale miglia 12 in circa della quale ne hanno dalla prte di levante li sp. Gentil hoi., et coità¹⁹³ di Splato il resto è del Ser.mo Principe, et di particolari mediante. li loro livelli, et gratie concessedi da Sua Ser.tà p. le quali la riconoscono di censo, chi con barca passa questo canale, et vede la terra ferma dice esser lago di Garda. In questa Isola sono molte chiese fra l'altre vi è un monasterio di fratti de S. Dmico, Sta Croce¹⁹⁴ vocato do'è un bellisso., et miracoloso crucifisso quale ancora sta in mezo della chiese, mà p. opera del Cmo. Sig. Dolfin Dolfin hora merit.mo Conte si reportarà di breve sop. l'altar maggiore di questa chiesa, con una bella fabrica fatta sop. quatro collone opera degna et laudata, dove si deve poner sotto l'altar po. un corpo Sto del primo Priore, che fù di questo monastero, nel med.mo monasterio s'attrovano molte belle reliquie guarnite di argento indorate in tabernacoli, sono oltra di ciò le chiese di

Sta Croce monasto. delli fratti dell'orde. di S. Domco.

S. Mauro¹⁹⁵

S. Isodoro¹⁹⁶

192 quando

193 comunità

194 Dominikanski samostan i crkva sv.Križa.

195 Crkva sv. Mavra u selu Žedno. Za čiovske crkve vidi; Andreis, *Povijest*, knjiga VII, str., Marasović, *Dalmatia praeromanica*, Branka Migotti, *Ranokršćanska topografija na području između Krke i Cetine*, Zagreb, 1990.

196 Crkva sv. Teodora (Tudora) u uvali Saldun.

(fratti di S. F. Coculanti¹⁹⁷) La Madonna del monte¹⁹⁸ lontana dalla città forse 500 passa dove s'ascende p. un salito fatto da diversi Cmi. conti, et Fanò oltra che vi sono corse grosse limosine di particolari, (*et di pescadori delle tratte*)

Sta Mad.¹⁹⁹ in una bellissima et ampia grotta vicino alla chiesa della Sta M. Mad. al lito del mare²⁰⁰

S.Lazaro²⁰¹

S. Giacomo²⁰²

S. Piero de Droffine²⁰³

S. Andrea²⁰⁴

S. Thomio²⁰⁵, et

S. Ciprian²⁰⁶

In questa Isola all'incontro della città sono molti belli edificij di particolari li qual godeno de vista la città il porto, et parte della campagna, si faranno delli altri se la Maestà Divina darà della sua gratia in terra, et mare, p.che quando si pesca quest città ne riceve grandissimo utile, et non è tal volta menor entrata quella che si fa della sardelle, di quella che rende la terraferma lavorata da questi habitanti, quest'è quanno un mio amico, et

197 Fratti di San Francesco

198 Franjevački samostan i crkva sv. Marije na Dridu (svetih Antuna opata i Pavla, svetih Antuna i Marije Magdalene, sv. Ante).

199 Crkva (pećina) sv. Marije Magdalene

200 Crkva Gospe pokraj Mora (Gospe od Obale, Gospa od Žala, Gospica, Madonni-na)

201 Crkva sv. Lazara (sv. Josipa) u sklopu samostana braće konventualca.

202 Crkva sv. Jakova u predgrađu na Čiovu.

203 Crkva sv. Petra od Droffine u predgrađu na Čiovu.

204 Crkva sv. Andrije na brijegu Balan.

205 Crkva sv. Tome uz predgrađe na Čiovu, nije sačuvana, stajala je na mjestu današnjeg brodogradilišta.

206 Crkva sv. Ciprijana, stajala je nekoć na zapadnom ulazu u trogirsku luku, na samom rtu koji prema crkvi nozi naziv Cumbrijan (Čumbrijan).

servitar di V.S.Rv.²⁰⁷ mi ha discorso, p. gratificarla, il quale molto desidera servirla, e si rac.da²⁰⁸ alle sue orationi, hà nome Zuanne Casotti.

*Sta Eufemia sop. il scoglio*²⁰⁹

*S. Zorzi de Zirona*²¹⁰

*S. Arcanzolo sop.il scoglio*²¹¹

*S. Zuane de Malvasia*²¹²

*Sta Marina*²¹³

*Sta Maria di Bossiglina*²¹⁴

*Sta Catharina de Bossiglina*²¹⁵

*S. Giacomo Nella Grotta*²¹⁶

*S. Luca di Pogliza*²¹⁷

207 Vostra Signoria Reverendissima

208 si raccomanda

209 Crkva sv. Eufemije na otoku Fumija, vidi bilješku 56.

210 Crkva sv. Jurja na otoku Drveniku. Vidi bilješku 50.

211 Crkva sv. Mihovila Arhanđela na istoimenome otočiću, vidi bilješku 51.

212 Crkva sv. Ivana Trogirskog od Malvazije na Puntii Planke, vidi bilješku 53.

213 Crkva sv. Marine u selu Marina. Vidi bilješku: 49.

214 Crkva sv. Marije u Bosiljini, na uzvisni Drid. Spominje se i kao crkva Gospa od Snijega Jelić, „Poluotok Bosiljina“, 101., Miroslav Katić, „Utvrdna Drid“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 34(1994), 5-19.

215 Crkva sv. Katarine u Bosiljini.

216 Riječ je o poznatom svetištu (crkvi) sv. Filipa i Jakova u pećini kod Marine. Casotti, „Marinska pećina“, 146-150., Jelić, „Poluotok Bosiljina“, 95-111., Cvito Fisković, „Skulpture mletačkog kipara Nikole Dente u Trogiru“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 14 (1962): 63-67., O iskapanjima u pećini vidi članak: Ante Piteša, „Lokalitet spilja sv. Filipa i Jakova“, *Hrvatski arheološki godišnjak* 1(2004): 244-246.

217 Crkva sv. Luke iznad sela Poljica blizu Marine. Lucić spominje ovu crkvu kao crkvu sv. Luke u Rastiniću, što je stari naziv sela Poljica. Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1035.

*La Madonna de Blizna*²¹⁸

*La Madonna de Bristiviza*²¹⁹

*La Madonna de Prapatniza*²²⁰

*La Madonna de Pargomet*²²¹

*La Madonna de Radosich*²²²

218 Crkva posvećena Bogorodici u selu Blizno. Kod Pavla Andreisa stoji da je *stara crkva građena na grčki način* bila razorena od Turaka. Andreis, *Povijest*, 311.

219 Crkva posvećena Bogorodici u selu Bristivica. U Andresovim zapisima o Bristivici spominje se kapela posvećenu sv. Ivanu Krstitelju, 309.

220 Crkva posvećena Bogorodici u selu Prapatnica. Dominik i Pavao Andreis navode da je u ovom selu postojala stara crkva posvećena sv. Tomi, Dominik Andreis, „*Rasprava*“, 390., Pavao Andreis, *Povijest*, 308.

221 Crkva posvećena Bogorodici u selu Prgomet. U VII. knjizi Andries u ovom selu spominje staru crkvu sv. Stjepana davno srušenu, Andreis, *Povijest*, 313. Dominik Andreis u Prgometu također navodi crkvu sv. Stjepana. Dominik Andreis, „*Rasprava*“, 390

222 Crkva posvećena Bogorodici u selu Radošić. Andreis je zabilježio crkvu sv. Jurje u Radošiću koju su Turci srušili. Andreis, *Povijest*, 312. Općenito rijetke su se zagorske crkve sačuvale u doba ratnih sukoba s Turcima, ipak one su kasnije bile popravljane i iznova građene. Bogorodica kao titular crkava u Bisitivici, Prapatnici, Prgometu i Radošiću, kako navodi naš autor, uglavnom nije poznata u izvorima drugih starijih autora. Kada Didak Manola obilazi svoju biskupiju 1756. godine u ovim selima bilježi stare titulare; sv.Tomu, sv.Stjepana Prvomučenika i sv.Juru. Vidi bilješku: 160.

DESCRIPTION OF TROGIR AND ITS TERRITORIES AT THE END OF THE 16TH CENTURY

Dunja Babić

Original scientific paper

Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije
Matice hrvatske 15, 21000 Split

A manuscript, work of an anonymous writer, is kept within the Capitular Archives Split, legacy records of historian Ivan Lucić, Notes by historian Ivan Lucić for his work - *De Regno Dalmatiae et Ctoatiae, Indagationum libri V.*, no. 528. The manuscript is in Italian and presented in full.

Considering the facts and details disclosed, it is possible to put a date to the manuscript round the end of the 16th c., i.e. round 1591, when Trogir was under the rule of executive magistrate Dolfino Dofini (1590 – 1593).

An account and demographic data on the town of Trogir and its territories are given with its munuments, especially the old bridge connecting the town with its mainland. Just as the manuscript was in the process of writing, according to the unknown author, there was a bell-tower added on to the steeple of the cathedral where four statues from the chapel of St Ivan Trogirski had already been placed, the citadel of Koriolan Ćipiko and Stafileo brathers being partitioned off, alterations being made to the shrine of the minster church of the Holy Cross on Čiovo by executive magistrate Dolfin Dofini. Mention is made of a number of towers and guards, especially interesting being signalling system on the Turkish – Venetian border stretching to the town within easy reach.

Singled out in the text are the Kažotić leneal descendants and the manuscript ends by a letter of recommendation to reverential authorities, probably addressed to executive magistrate Dolfin Dofini as a reference for the position of Ivan Kažotić.

Key words: Trogir, 16th century, Dolfin Dofini, territory, monuments, defense against the Turks